

Hülâgû Han'dan Emîr Timur'a Anadolu Tatarları

Ali Rıza Yağlı*

Giriş

Çinliler, Cengiz Han'dan önce Moğolca konuşan bütün boyları Ta-ta/Tatar olarak adlandırmıştır. Yine bunları Ak, Kara ve Yabanî Tatar olarak da sınıflandırmıştır.¹ Göktürk Yazıtları'nda Bilge Kağan ve Köl Tigin'in mücadele ettiği boylar arasında Tokuz Tatar ve Bilge Kağan'ın cenaze törenine gelen Otuz Tatar, 747-759 arasında bazen Oğuzlarla ittifak halinde bazen de muhalefette bulunan Tokuz Tatar'dan bahsedilmektedir.²

Cengiz Han ve sonrasına bakıldığında Farsça kaynakların Moğol ve Tatar, Arapça kaynakların çok az olsa da Moğol isminin yanı sıra Memlûk, İlhanlı ve Timurlu için de Tatar ismini kullandığı görülmektedir. Arap kaynakları ayrıca Moğolları Memlûk Türklerinin akrabası saymışlardır.³ Cüveynî, Türklerle Tatarları aynı

* Dr. Öğr. Üyesi, Giresun Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Giresun/TÜRKİYE, arata19@gmail.com ORCID: 0000-0002-4414-3834

1 Bu tasnife göre Çinliler yakınlarında yaşayan ve diğerlerine göre de medenî olanlara Ak Tatar; göçer hayat sürdürenlere Kara Tatar ki bunların arasında Mongol (Men-ku-Ta-ta), Kerayit (Esmer), Nayman (Sekiz) gibi uluslar bulunmaktaydı. Baykal Gölü'nün ötesinde avcılıkla uğraşanlara ise Yabanî Tatar ismini vermişlerdi. İlginçtir ki Çin sınırında yaşayan sadece bir ulusun ismi Tatar idi. Faruk Sümer, "Tatarlar", *DİA*, XL, (2011), s. 168.

2 Sümer, agm., s. 168.

3 Sümer, agm., s. 168. Ebü'l-Ferec İbnü'l-İbrî eserinde Türk, Moğol ve Tatar isimlerini kullanmıştır. Cengiz Han ve devletin halkı için genel olarak Moğol, ümera için Moğol Beyleri ifadesinin yanı sıra coğrafi olarak "Tatar diyarı" ve "Şark Türkleri" sözlerini kullanması dikkat çekicidir. Ebü'l-Ferec İbnü'l-İbrî, *Târihu Muhtasari'd-Düvel*, çev. Şerafeddin Yaltkaya, TTK Yayınları, Ankara 2011, s. 5, 9, 12 vd.; Ebü'l-Fidâ, Yedinci İklimi anlatırken genel ifadeyle Tatar ismini kullanmış, *Berke Tatarları* veya *Müslüman Tatarlar* ile *Hülâgû Tatarları* şeklinde bir tasnif yapmıştır. *Ebü'l-Fidâ Coğrafyası (Takvîmü'l-Büldan)*, çev. Ramazan Şeşen, Yeditepe Yayınları, İstanbul 2017, s. 180, 182. *Baypars Tarihi*'nde de "Tatar", "Moğol askeri" ifadelerine rastlanmaktadır. Ancak "...ne kadar Mogol ve ne kadar Tatar elçileri ve memurları varsa bunların hepsinin toplanmalarını emretti." ifadesi dikkat çekicidir. Seyfeddin Turantay'ın mahkûmiyeti hakkında verilen bildi "..."Abaka'ya iki yüz at ve dört yüz dirhem verdiği gibi Mogol beylerinden birçoklarına da hediyeler vermiş ve kışın bin Tatara da bakacağına vaat etmiş olmakla hayatını satın almış idi.", Kayseri Kahramanmaraş arasında bulunan Göyntük taraflarında geçen bir hadisede "...Tatarlardan Giray'ın kumandası altında bulunan üç bin süvarilik bir kuvvet..." sözleri yer almaktadır. İfadelere bakılacak olursa, yönetici sınıf ve merkez ümerasına Moğol, taşradakilere Tatar denildiği söylenebilir. *Baypars Tarihi*, çev. M. Şerefüddin Yaltkaya, TTK Yayınları, Ankara

kabul edenlerdendir.⁴ Grekçe yazılmış *Anonim Osmanlı Tarihi*'nde ve Hammer'de Emîr Timur, Tatar olarak nitelenmektedir.⁵ *Tarih-i Frengi Tercümesi*'nde Türklerin, Tatar taifesinden olduğu ve Tatarya'dan Asya'ya geldikleri bildirilmektedir.⁶ Timurlu tarihçisi Yezdi ve Hondmir, Kara Tatarları Türklerin bir boyu olarak tanımlamaktadır.⁷ Hatta Hâfız Abru, Kara Tatarları "*Cema'at-i Türkmânân-ı Karâ Tatâr*" "جماعت ترکمانان قراتتار" olarak anmaktadır.⁸ Jorga da Tatarların Moğolların yönetimi altındaki Türkler olduğunu belirterek Timur Devleti'ni tamamen Türk olarak ifade etmektedir.⁹

Moğolların Anadolu'ya Gelişi ve Tatar Boyları

XIV. yüzyılda Anadolu'yu yurt tutmuş Moğollar'a genellikle Tatar denilmiştir. Batıda bulunan Moğollar, Ögeday Kagan tarafından 1241'de yeni bir düzenlemeye tabi tutularak Noyanlar sancakların, emirler şehirlerin yönetimine getirilmiştir.¹⁰ İlhanlı Devleti zamanında ise Azerbaycan doğrudan merkezden yönetilmesine karşılık Horasan'la birlikte Anadolu vali ve İlhan'a bağlı sultanlar

2000, 2. bs., s. 77, 81, 85. (Bundan sonra *Baypars Tarihi*) Giray ve kardeşi Tuladay/Doladay ile Abaka Han'ın Diyarbekir Valisi Durbay Noyan Tatar boyundan olup binbaşı rütbesindedir. Abdulkadir Yuvalı, *İlhanlı Tarihi*, Bilge Kültür Sanat Yayınları, İstanbul 2017, s. 376.

4 Sümer, agm., s. 169.

5 *16. Asırda Yazılmış Grekçe Anonim Osmanlı Tarihi*, haz. Şerif Baştav, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 1973, s. 97-98, 103 (Bundan sonra *Grekçe Anonim*); Baron Joseph Von Hammer Purgstall, *Büyük Osmanlı Tarihi*, I, yay. haz. Mümin Çevik, Milliyet Yayınları, İstanbul 2010, s. 169-170, 172 vd. (Bundan sonra *Hammer*) Yıldırım Bayezid, Ankara Savaşı'ndan sonra Emîr Timur'un huzuruna getirildiğinde konuşma sırasında "*Ey hükümdar sen bir Tatarsın yani İskitsin! Sen bir haramisin! Çalar, çırpar yaşar ve hırsızlık edersin! Doğanlar ve tazular nedir tanımazsın! Ama ben ki Orhan'ın oğlu Sultan Murad gibi hükümdarların oğluyum, zağarlarım, tazularım ve doğanlarım olması gerekir.*" sözlerini sarf etmiştir. *Grekçe Anonim*, s. 105; başka bir Osmanlı kaynağında ise Emîr Timur ve ordusu için Tatar ismi kullanılmıştır. *Lütfi Paşa ve Tevârih-i Âl-i Osman*, haz. Kayhan Atık, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2001, s. 168. (Bundan sonra *Lütfi Paşa*)

6 Kâtib Çelebi, *Tarih-i Frengi Tercümesi*, haz. İbrahim Solak, Palet Yayınları, Konya 2010, s. 100. (Bundan sonra *Tarih-i Frengi Tercümesi*)

7 Şerefüddin Ali Yezdi, *Emîr Timur (Zafername)*, çev. D. Ahsen Batur, Selenge Yayınları, İstanbul 2013, s. 409 (Bundan sonra *ZNY*); Hondmir, *Habibü's-siyer*, III/III, ed. W.M. Thackston, Harvard 1994, s. 286 (Bundan sonra *Habibü's-siyer*).

8 Hâfız Abru, *Zübdetü't-tevârih*, I, nşr. Seyyid Kemal Hac Seyyid Cevadî, Tahran 1372, s. 92.

9 Nicolae Jorga, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, I, çev. Nilüfer Epçeli, Yeditepe Yayınları, İstanbul 2009, s. 49, 284 (Bundan sonra *Jorga*).

10 Bertold Spuler, *İran Moğolları*, çev. Cemal Köprülü, TTK Yayınları, 3. bs., s. 48. Kafkasya'da bulunan Curmagun Noyan'ın kendi vergi memurları bulunmaktaydı. Aynı eser, s. 334.

tarafından yönetilmiştir.¹¹ 1243 Köseadağ Savaşı'ndan sonra Memlûk Sultanı Baybars'ın 1277'de yaptığı Anadolu Seferi'ne kadar olan dönemde Türkiye Selçuklu sultanları özerk bir şekilde ülkenin idaresini ellerinde bulundurmuştur. Hülâgû'nun gelmesine kadar ise Selçuklu Sultanları Karakurum'daki Büyük Han'a ve Saray'da bulunan Batu Han'a gitmişlerdir. Köseadağ Savaşı'ndan 1255'e kadar Baycu Noyan, Anadolu'da bulunmuşsa da çoğunlukla Anadolu'nun doğu kısmında ikamet etmiştir. Ancak Anadolu, Hülâgû'yla birlikte doğrudan İlhan'a bağlanmıştır.¹²

Tatar taifesinin Anadolu'ya ilk ne zaman geldiği bir muammadır. Osmanlı kaynaklarında geçen ifadelerde Süleyman Şah'la birlikte Tatar taifesinin de geldiği yönünde bilgiler geçmektedir.¹³ Ancak bir devletin tahakkümü şeklinde yapılan ilk daimî Moğol/Tatar varlığının, Köseadağ Savaşı'ndan sonra Anadolu'da bırakılan Moğol birlikleri olduğu görülmektedir.¹⁴ Baycu Noyan'la birlikte ise esas göç hareketi başlamıştır. Hülâgû, İran'a gelirken Baycu Noyan'a gönderdiği bir

- 11 A. Zeki Velidî Togan, *Umumî Türk Tarihi'ne Giriş*, I, Enderun Kitabevi, İstanbul 1981, 3. bs. , s. 232-233.
- 12 Togan, *age.*, s. 233-234, 235.
- 13 Ancak burada Osmanlı kaynaklarında geçen “*Tatar evleri*” tabiri Tatarların Anadolu'ya gelmesi hadisesinin Baycu Noyan'dan evvel olduğunu düşündürmektedir. Âşık Paşaoğlu, Süleymanşah hakkında bilgi verirken Acem padişahlarının Türklere korktuğu için kendilerinden uzaklaştırmak istediklerini, Türklere ulularından olan Süleymanşah'a elli bin kadar göçer evli Türkmen ve Tatar evini kendisine vererek “*Vârın, Rûm'da gaza edin*” dediklerini belirtmektedir. Süleymanşah'ın ölünce bir kısım Türkmen ve Tatar'ın Rûm'a döndüğünü ve şimdiki halde Anadolu'da olan Tatar ve Türkmenlerin o taifeden olduğunu ifade etmektedir. *Âşık Paşaoğlu Tarihi*, nşr. Atsız, MEB Yayınları, İstanbul 1992, s. 13 (Bundan sonra *Âşık Paşaoğlu*). Oruç Beğ'de “*Süleyman Şâh ol vakt Mâhân şehrinün padişahudu, bunlar konar-göçer yörükler idi. Vardılar bu Acem begleri ittîfâk ütdiler. Cingiz Han'dan kalmış konar-göçer Tatar evlerini bulup Süleyman Şâh'a koşdılar. Elli bin Tatar evlerini çıkarup, varup Rûm ve Arab vilâyetine havâle olalar. Ât-i Selçük ve Ât-i Abbâs tefrika olmagın Süleymân Şâh ol elli bin konar-göçer Tatar evleriyle Mâhân şehrinde göçdiler. Vilâyet-i Rûm'a gelmege ve Arab diyârına niyet ütdiler. Vê hem işütdiler kim, Rûm vilâyetinde gazâlar olur bildiler. Bunlar ol i'tikâd ile gelüp i'tikâdli Yörükler idi... Çün Süleymân Şâh şehîd oldı, kendüyle bile gelen konar-göçer Tatar evleri her tarafa tagıldılar. Bu Tatar begleri içinde Boz-oklu, Üç-oklu dahu diler, bir ulu han vardı, Bacu Han dilerdi.*” ifadesi yer almaktadır. *Oruç Beğ Tarihi*, haz. Necdet Öztürk, Çamlıca Yayınları, İstanbul 2008, s. 3-4 (Bundan sonra *Oruç Beğ*). “*Süleymân-şâh o kavmün hânı imiş; Göçer-evlülerün sultânı imiş; Dil ü candan gazâyâ niyet eyler; Okur âkalları cem'yyet eyler; O yer Türkman evi yigirmi bin var; Kimi Türkman'idi kimisi Tâtâr*”. “*Meğer Tâtâr'dan gelmişdi bir hân; Gazâ idüp hem ilder Rûm'ı seyrân; Ecel irişdi kodı kâr ü bâr; Henüz Edrene'de vardur mezâr; Tâtâr Hân gitdi leşger kaldı nâ-çâr; Derilüp cem olup danışdı tâtâr; Çü hânsuz gümge yok istita'at; İderler Yıldırım Hân'a ita'at*”. Hadidi, *Tevârih-i Âl-i Osman (1299-1523)*, haz. Necdet Öztürk, Marmara Üniversitesi Yayınları, İstanbul 1991, s. 22-23, 124 (Bundan sonra *Hadidî*).
- 14 Türkiye Selçuklu Sultanı II. Gıyaseddin Keyhüsrev, Baycu Noyan'dan ülkede asayişin temin edilmesi için şahne bırakılmasını istemiştir. Ülkede Moğol askeri bulunmuş fakat Türkiye Selçuklu Devleti'nin teşkilâtı, ordusu ve vergi usulü eskisi gibi devam etmiştir. Togan, *age.*, s. 234-235.

yarlığında kendisinin Mugan yazısında oturacağını söyleyerek onun, maiyeti ile birlikte Rum'a yerleşmesini bildirmiştir.¹⁵ Bunun üzerine Baycu Noyan, 1256'da maiyeti ile birlikte Anadolu'ya hareket etmiştir. Bu göçün zoraki olduğunu Kiragos, “*Tatarların Hülâgü'den korkuları olmasa idi, yerleştikleri bu yerlerden ayrılmayacaklardı. Fakat emir gereğince, ileri gitmek icap ediyordu.*” cümleleriyle aktarmaktadır. Sultan II. İzzeddin Keykâvus, Baycu Noyan'ın geldiğini duyunca tedirgin olmuş ve Pervane Nizameddin Hurşid'i Baycu Noyan'a elçi göndermiştir. Baycu Noyan, Sultan II. İzzeddin Keykâvus'a kötü niyetle gelmediğini, sadece kendisine yaylak ve kışlak verilmesini istediğini bildirmiştir. Bu isteğe Selçuklu Sultanı ilk başta razı olsa da daha sonra reddetmiştir. Bunun üzerine Konya ile Aksaray arasındaki Sultan Han'da 13 Ekim 1256'da¹⁶ yapılan savaşı kalabalık bir Türkmen'den müteşekkil Selçuklu ordusu kaybetmiştir. İsteğin reddedilmesinin temelde iki nedeni vardır: Birincisi Anadolu'ya ilk defa büyük çapta kalıcı bir Moğol taifesi gelmiştir, ikincisi Baycu Noyan'la gelen askerlerin aileleri başta olmak üzere diğer gelenlerin hayvanlarıyla birlikte Selçuklular için büyük bir külfet olmasıdır.¹⁷

Yukarıda belirtildiği üzere Baycu Noyan'ın bütün maiyetiyle Anadolu'ya gelmesi, Köseadağ Savaşı'ndan sonra yapılan Moğol göçlerinin sadece başlangıcıydı. Baycu Noyan'dan sonra Hülâgü ve Abaka devrinde de Anadolu'ya Moğol göçlerinin

- 15 Sümer, “Anadolu'da Moğollar”, *Selçuklu Araştırmaları Dergisi*, I (1970), s. 25; Müverrih Kiragos, *Ermeni Müverrihlerine Göre Moğollar*, trc. Gürsoy Solmaz, Elips Yayınları, İstanbul 2009, s. 73. (Bundan sonra Kiragos) “...*Tatar generallerinin en ileri geleni ve Han mertebesinde bulunan Hülâgü, Baçu kumandasında olan Doğu ordusuna, bütün eşya ve levâzimatını alarak sakin buldukları yerleri, yani Mogan Ovası'nı, Ağvanlar memleketini, Ermenistan ve Gürcistan'ı terk edip Rumenler tarafına geçmelerini ve bunların işgal ettikleri mümbit muntıkaya yerleşmelerini emretti. Filhakika Hülâgü, öyle muazzam bir orduyla gelmişti ki, Ceyhun Nehri'ni geçebilmek için hemen hemen bir ay zaman sarf etti.*” Kiragos, s. 73.
- 16 Aksarayî, Baycu Noyan'ın Anadolu'ya geldiği 656/1258'de geldiğini bildirmektedir. Kerîmüddin Mahmud-i Aksarayî, *Müsâmeretü'l-Ahbar*, çev. Mürsel Öztürk, TTK Yayınları, Ankara 2000, s. 31 (Bundan sonra *Müsâmeretü'l-Ahbar*).
- 17 İbn Bibi, *el-Evanirü'l-Ala'îye fi'l-Ümürü'l-Ala'îye (Selçuk Name)*, II, haz. Mürsel Öztürk, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1996, s. 144-145. (Bundan sonra *Selçuk Name*); Sümer, agm., s. 29-30; *Müsâmeretü'l-Ahbar*, s. 31-32; Kiragos, s. 74; *Tarih-i Âl-i Selçuk*, s. 46. Öyle ki, Sâhib Fahreddin Moğolların yanında olduğu süre zarfında daima onlara çok mal vermesi sonucunda artık verecek bir malı kalmamıştı. Ayrıca bütün bu yapılanlara rağmen huzur da sağlanamamıştı. *Tarih-i Âl-i Selçuk*, s. 54. Türkiye Selçuklu Devleti, Moğolları istekleri dışında hareket edemiyordu. Çünkü İzzeddin Muhammed Razi'nin çabaları ile bu durumdan kurtulmak istemişlerdir. Çünkü Moğol emir ve komutanlarının gönüllerine akmak ve onları razı etmek için hazineden muazzam harcamalar yapılmaktaydı. Ayrıca giderlerin çoğalmasına karşın gelirlerde bir azalma olmuştu. Batu Han'a elçi gönderip durumu arz etmişlerdi. Batu Han, emirlerin Anadolu'ya gitmelerini yasaklamıştı. Haliyle Baycu Noyan'ın elçileri de buna dâhildi. *Selçuk Name*, II, s. 144-145. Anadolu'da Moğol nüfusunun ve malî külfetin artmasının en temel nedeni Selçuklu veziri Müineddin Pervane'nin yapmış olduğu ihtiras ve şahsî hatalarıydı. Sümer, agm., s. 44.

devam ettiği görülmektedir.¹⁸ Memlûklü Sultanı Baybars'ın Anadolu'ya yaptığı sefer, İhanlı Devleti'nin Anadolu politikasında bir dönüm noktası olmuştur. Bu seferden sonra Abaka Han, Anadolu'da köklü bir yönetim değişikliğine gitmiştir. Bu değişimle birlikte Selçuklu Sultanlarının nüfuzu dinî kurumlarda sınırlı kalırken devlet yönetimi vezîr ve ona bağlı mevkilerin sorumluluğuna geçmiştir. Ancak vezîrler Moğollar tarafından tayin olunarak Moğol beylerine bağlı hale getirilmiş, yeni yönetim tarzıyla birlikte idarî işlere tayin olunan noyan ve beyler görev yerlerine kendi maiyetiyle birlikte gelip burada yerleşmiş, Anadolu'ya gönderilen askerî birlikler ise doğrudan Moğol ordu sistemine dâhil edilmiştir. Bunların yanı sıra yine merkezden Anadolu'nun büyük bir kısmına Moğol ve Türk boyları iskân edildiği görülmektedir.¹⁹ 1318'de Anadolu Valisi olan Demirtaş'ın Konya ve Niğde taraflarına Tatarları yerleşirmesi bu duruma bir emsaldir.²⁰

XIV. asrın ikinci yarısına gelindiğinde İlhanlı Devleti'nin yıkılmasının ardından Anadolu'daki Moğolların genellikle güçlü olan hükümdarın tarafına geçtiğine şahit olmaktayız.²¹ Moğolların uzun süre Anadolu'da kalmaları, Müslüman olmaları onları göçer hayat tarzı ve alışkanlıklarından alıkoymamıştır.²² Çok önemli bir askerî güç olmalarına rağmen Moğollar, Eretnalılar dışında bir devlet de kuramamışlardır. Ayrıca sürüleri için büyük otlaklara sahip olmakla beraber refah seviyeleri yüksek bir seviyededir. Nitekim İbni Arabşah, onlar için fakir veya

18 Sümer, agm., s. 45. Bu göçler sonucunda Anadolu'da bulunan Türkmenler arasında büyük göçlerin olduğu görülmektedir. Bizans uclarına, Kuzeve ve Güneyde dağlık kesimlere, Memlûk toprakları bu göçlerin istikameti olmuştur. Memlûklere yapılan Kırk bin evlik Türkmen göçü sonrası bunlar Gazze- Antakya arasına yerleştirilmiştir. Sümer, agm., s. 45.

19 Togan, *age.*, s. 236.

20 Sümer, agm., s. 118.

21 Karamanlıların Sultan Yıldırım Bayezid'e karşı yardım istemesi üzerine Kadı Burhaneddin Ahmed, Kırşehir'e hareket etmişti. Yolda Ulus emîrlere kendine katılmaları için haber göndermiş, yanındakiler katılmış fakat uzaktakiler “*Biz Osmanoğlu'nun topraklarında oturuyoruz. Bizim yaylak ve kışlakımız onların ülkesinin yakınında bulunmaktadır. Eğer onlara karşı sizinle birleşsek, kendimizin ve çoluk çocuğumuzun canını tehlikeye atmış ve kendi kendimizin kuyusunu kazmış oluruz. Bunun için onlar bize yaklaşınca onlara katılır, dostluğun şartını yerine getiririz.*” cevabını vermişlerdir. Aziz b. Erdeşir-i Esterâbâdi, *Bezm u Rezm*, çev. Mürsel Öztürk, TTK Yayınları, Ankara 2014, s. 376, 377-378 (Bundan sonra *Bezm u Rezm*). Kadı Burhaneddin Ahmed, Osmanlılar ile savaşağı dönemde Ulus emîrleri ondan ayrılarak Osmanlılara katılmıştı. Ancak Kadı Burhaneddin Ahmed'in azmini görünce yeniden onun tarafına geçmişlerdi. *Bezm u Rezm*, s. 389-390.

22 Kırkdilim mevkiinde yapılan savaşı Kadı Burhaneddin Ahmed kazanmıştı. Ulus'un reisleri ve Moğol/Tatarın ileri gelenleri yağma isteğinde bulunmuştu. İsteğin kabul edilmesinden sonra İskilip, Ankara, Kalecik ve Sivrihisar tarafları 40 gün boyunca yağmalanmıştı. Ertesi yıl bunlar Osmanlı'ya yağma için Kadı Burhaneddin'e teklif götürmüşlerse de bu öneri kabul görmemiş. *Bezm u Rezm*, s. 392-393, 401.

öğrencinin bunlara uğrasa ömrünün sonuna kadar yetecek koyun, sığır, yün ve peynir gibi emtialar toplayabileceği şeklinde bilgi vermektedir. Öyle ki muhtar bir şekilde hayatlarını sürdüren Anadolu Tatarlarını ne Karamanlılar ne de Eretnalılar itaat altına alabilmiştir.²³

Faruk Sümer, Kara Tatarlar'ın XIV. yüzyılda Moğol askerî teşkilatını sürdürerek cavangar/sol ve barangar/sağ kol olmak üzere ikili bir yapılanma içinde olduğunu, buna göre Kırşehir, Ankara, Eskişehir, Sivas, Amasya, Tokat ve Çorum yöresinde bulunan Tatarların cavangar/sol kolu²⁴; Kayseri ve Niğde yöresindeki Tatarların barangar/sağ kolu teşkil ettiğini söylemektedir.²⁵ İleri gelen Tatar beylerinden Devletşah İshaklı'da,²⁶ kardeşi Babuk Niğde'de, İsmail Ağa Beyşehir'de, Ata Beg Ilgın'da²⁷, Samagar Aksaray veya Kayseri'de, Savcı Ankara'da, Çavdarlar ise Kütahya tarafındadır.²⁸

Anadolu'da bulunan ve faaliyet gösteren Tatarların ileri gelenleri Baycu Noyan, Samagar, Babuk, Çavdar ve Sutay'dır.

Baycu Noyan ve Soyu

Moğolların *Bisu'ut* boyuna mensup olan Baycu Noyan²⁹, Curmagun/Cormagon Noyan'la³⁰ birlikte Batı'ya gelen komutanlardandır. Yapılan büyük kurultayda

23 Sümer, agm., s. 122-123.

24 Hacı Şadgeldi'nin oğlu Amasya Hâkimi Emir Ahmed'in Tokat taraflarındaki mücadelesinde destek aldığı kabileler de cavangara dâhildi. *Bezm u Rezm*, s. 272. Kadı Burhaneddin devrinde (1382-1399) Amasya-Tokat, Yozgat bölgesinde cavangar/sol kol oymakları bulunmaktaydı. *Bezm u Rezm*, s. 304; Sümer, agm., s. 119.

25 Sümer, agm., s. 116; Sümer, "Tatarlar", s. 169.

26 Faruk Sümer, Devletşah'ın Ilgın yöresinde olduğunu söylemektedir. Sümer, agm., s. 169.

27 Faruk Sümer, Ata Beg'in İshaklı yöresinde olduğunu söylemektedir. Sümer, agm., s. 169.

28 Şikâri, *Karamannâme*, haz. Metin Sözen- Necdet Sakaoğlu, Karaman Valiliği- Karaman Belediyesi Yayınları, İstanbul 2005, s. 118, 120-121, 125 (Bundan sonra *Karamannâme*); Sümer, agm., 169.

29 İbn Bibi, Baycu Gürcü Elçi olarak vermektedir. Adil olarak nitelediği Curmagun Noyan'ın felç olması üzerine Baycu'nun tayin edildiğini bildirmektedir. *Selçuk Name*, II, s. 62. Kiragos'ta Baçu Gurteci olarak geçen Baycu Noyan, Başkomutan Çarmağan'ın dilinin tutulması üzerine açılan fal sonucunda bu göreve tayin edildiği geçmektedir. *Kiragos*, s. 49. Curmagun, *Tarih-i Âl-i Selçuk'ta "Cürmihân"* olarak geçmektedir ve hâlâ Baycu Noyan Köseadağ Savaşı'nda ona danışmaktadır. *Tarih-i Âl-i Selçuk (Anonim Selçuknâme)*, terc. Halil İbrahim Gök-Fahrettin Coşguner, Atıf Yayınları, Ankara 2014, s. 43 (Bundan sonra *Tarih-i Âl-i Selçuk*).

30 Curmagun Noyan, Moğolların *Sünit/Suni'üt* boyuna mensuptur ve bu tümen genel olarak doğrudan İlhan'a bağlı Diyarbekir taraflarına yerleşmiştir. Cengiz Han'ın kurmuş olduğu askerî sistemde yetişen en önemli komutanlardandır. Bu yüzden "*Cengiz Han Mektebinin mensupları*" arasındadır. Togan, *age.*, s. 236; Yuvalı, *age.*, s. 335, 336, 377.

ordularıyla birlikte Hülâgû'nun emrine verilmiştir. Curmagun Noyan'ın ölümünün ardından onun yerine geçmiş ve Hülâgû'nun gelişine kadar kendisine verilen bölgeyi yönetmiştir. Baycu Noyan, Köseadağ Savaşı'ndan evvel Büyük Han (Mengü Kagan)'dan aldığı emir üzerine 1242'de 30 bin seçkin Tatar atlısıyla birlikte Erzurum taraflarına bir sefer düzenlemiş, şehrin teslim olmaması üzerine burayı yağma ederek ateşe vermiştir.³¹ Yaklaşık bir yıl sonra ise Baycu Noyan ile Sultan Gıyaseddin Keyhüsrev, 26 Haziran 1243/12 Muharrem 641'de³² Köseadağ'da karşı karşıya gelmiş ve Baycu Noyan bu savaştan galip ayrılmıştır. Akabinde yapılan harekâta Sivas, teslim olduğundan üç gün yağmadan sonra vergi vermek yoluyla kurtulabilmiş ve buraya bir yönetici tayin edilmiştir. Ancak Kayseri'ye yönelen Tatarlar, teslim olmadığı için şehir kılıçtan geçirilmiştir.³³

Yukarıda anlatıldığı üzere 1256'da Sultan II. İzzeddin Keykâvus'la Konya-Aksaray arasında yaptığı savaşı kazanan Baycu Noyan, Selçuklu Devleti üzerinde hâkimiyet kurmuştur. Ardından Sultan II. İzzeddin Keykâvus çağrılmış fakat davete icap etmeyince kardeşi Rükneddin Kılıç Arslan hapisten çıkarılıp tahta geçirilmiştir.³⁴ Baycu Noyan, Mугan'a giderek Hülâgû Han'a arzını bildirip faaliyetlerini anlattıktan sonra tekrar Anadolu'ya dönmüştür.³⁵ Baycu Noyan,

31 *Selçuk Name*, II, s. 62-64; *Tarih-i Âl-i Selçuk*, s. 43; *Kıragos*, s. 49; *Jorga*, I, s. 144; Spuler, *age.*, s. 53; Yuvalı, *age.*, s. 337. *Tarih-i Âl-i Selçuk*'ta Moğolların Alâeddin Keykubâd'ın ölüm haberini alması üzerine Baycu ve Cürmihân'a Alâeddin Keykubâd'ı kastederek, "Demir Sultan gitti! Bundan sonra devlet ve zaman sizden yanadır. Gidip Rûm diyarını almız!" diyerek kışkırtıkları ifade edilmektedir. *Tarih-i Âl-i Selçuk*, s. 43.

32 Anonim *Selçuknâme*'de 8 Safer 641/28 Temmuz 1243 olarak verilmektedir. *Tarih-i Âl-i Selçuk*, s. 43.

33 *Kıragos*, s. 50-51; *Selçuk Name*, I, s. 451; II, 64, 71, 72-73, 74-75; *Tarih-i Âl-i Selçuk*, s. 43-44; *Müsâmeretü'l-Ahbâr*, s. 35. Baycu Noyan, İran taraflarında karargâh kurduğu sırada Sultan Gıyaseddin Keyhüsrev'in elçileri gelerek Baycu Noyan'ı tehdit ve savaşa davet etmiştir. *Tarih-i Âl-i Selçuk*'ta ise, savaş öncesinde Baycu'nun Curmagun/Cormagon Noyan'a "Rûm ordusunun gücü yoktur. Bu, saf oluşturmalarından bellî!" dediğini aktarır. Baycu Noyan'ın bu ifadeleri yer alsa da yine verilen ifadeyle çelişki oluşturacak bir olay daha anlatılmaktadır. Buna göre Vezîr Sâhib Mühezzebüddin Baycu Noyan'ın yanına giderek "Rûm'un çok büyük bir ordusu var. Sultan Alâeddin [Keykubâd'ın zehirletilmesi] sebebiyle nefret ettiklerinden, ondan [Gıyâseddin] yüz çevirdiler. Bunu bizizat Gıyâseddin de bilir. Eğer birleşirlerse, Rûm ordusuna hiçbir ordu karşı koyamaz!" deyince endişeye kapılıp barış yapmaya razı oldukları aktarılmaktadır. *Tarih-i Âl-i Selçuk*, s. 43.

34 *Selçuk Name*, II, s. 149; *Müsâmeretü'l-Ahbâr*, s. 33; Sümer, "Anadolu'da Moğollar", s. 30-31.

35 "Baycu Noyan Azerbaycan taraflarından yetiştî. Hülâgu Han ondan incinmişti, ona bağırıp "Çurmagun [Noyan] öldü. Onun yerine geçen sen İran memleketlerinde hangi işi yaptın? Düşmanın hangi safını kurdun? Hangi isyankâra boyun eğdirdin? Sen bunları yapmak yerine Moğol ordusunu Halife'nin haşmet ve azametiyle korkutuyorsun" dedi. O döz çökerek "benim kusurum yok, ben yapmam gerekeni yaptım, Rey kapısından Rum ve Şam ülkelerinin nihayetine kadar tel [[bayrak]] altında topladım. Ancak bir tek Bağdat işini halkın çokluğundan, asker, silah ve Bağdat'ın çok heybetli olmasından, önümüzde olan dar ve zor yollarından dolayı halledemedim ve orduyu o tarafa götürmekten çekindim. Bundan sonrası pâdişâhumuzun hükmüdür. Ne söylerse emrindeyim" diye arz etti... Baycu

1257 sonlarında yapılan Bağdat Seferi'ne gidene kadar Kayseri, Sivas-Tokat-Amasya, Maraş ve Malatya taraflarına Rükneddin Kılıç Arslan'ın hâkimiyetini tanımayanları cezalandırmak maksadıyla şiddetli seferler yapmıştır.³⁶

Bağdat ele geçirildikten sonra Baycu Noyan öldürülmüş ve yerine Alıncak Noyan tayin edilmiştir. Ancak Baycu Noyan'ın oğulları Üvek ve Söktey ile Üvek'in çocukları Sülemiş ve Kutaktu ise Anadolu'da etkin bir şekilde yaşamaya devam etmiştir.³⁷ Bunlardan en derin iz bırakanı ise Sülemiş olmuştur. Torunu Sülemiş, Baltu isyanında gösterdiği sadakat ve kazandığı zaferden dolayı Anadolu'daki Moğol ordusunun komutanlığına getirilmeyi ummuş ancak isteği yerine getirilmeyince 1299'da isyan etmiştir. Bu isyanda Sülemiş'e Hıtaıylı Taş Timur, Celayir Taş Buka'nın kardeşi İkbâl gibi Tatar ileri gelenleri de katılmıştır. Sülemiş kendisinin yerine komutanlığa tayin olunan Bayancar'ın³⁸ ve Bokucur'u³⁹ öldürmüştür. Sülemiş, Kaz Ova'da kendine katılanlardan birçoğunu beyliğe yükseltmiş, Karamanlılar ile anlaşarak onlardan 10 bin kişilik atlı kuvvet almıştır.

[Noyan] aceleyle geri döndü. Rum ülkesine ordu çekti." Reşideddin Fazlullah, *Câmiü't-Tevârih (İlhanlılar Kısmı)*, çev. İsmail Aka vd., TTK Yayınları, Ankara 2013, s. 27-28. (Bundan sonra *Câmiü't-Tevârih*)

- 36 Baycu Noyan, Bağdat Seferi'ne katılınca II. İzzeddin Keykâvus, Malatya'ya kadar hâkimiyetini genişletmiştir. Rükneddin Kılıç Arslan ise yanında Müineddin Pervane ile birlikte Erzincan'da kışlamak zorunda kalmıştır. II. İzzeddin Keykâvus, hâkimiyetini devam ettirebilmek için Ağustos 1258'de Meraga'da bulunan Hülâgü Han'ın yanına giderek af dilemiştir. Bu görüşmenin ardından ülke iki kardeş arasında taksim edilmiştir. Buna göre Kızılırmak sınır kabul edilmiş ve batı tarafı II. İzzeddin Keykâvus'a, doğusu ise Rükneddin Kılıç Arslan'a verilmiştir. Minhâc-ı Sirâc el-Cüzcânî, *Tabakât-ı Nâsrî (Moğol İstilasına Dair Kayıtlar)*, çev. Mustafa Uyar, Ötügen Neşriyat, İstanbul 2016, s. 158 (Bundan sonra *Tabakât-ı Nâsrî*); *Câmiü't-Tevârih*, s. 38 vd.; *Selçuk Name*, II, s. 155-156; *Müsâmeretü'l-Ahbâr*, s. 39, 45-46; *Tarih-i Âl-i Selçuk*, s. 46; Mehmed Neşri, *Neşri Tarihü*, I, yay. Faik Reşit Unat-Mehmed Altay Köymen, TTK. Yayınları, Ankara 1995, s. 41 (Bundan sonra *Neşri*); Sümer, agm., 33; *Jorga*, I, s. 145.
- 37 *Tabakât-ı Nâsrî*, s. 107, 112, 113, 166; *Câmiü't-Tevârih*, s. 13, 14, 27; *Selçuk Name*, II, s. 154-155; Sümer, agm., 33-34; İbni Tagrıberdi, *en-Nücümü'z-Zâhire*, çev. D. Ahsen Batur, Selenge Yayınları, İstanbul 2013, s. 29-31 (Bundan sonra *en-Nücümü'z-Zâhire*); Spuler, *age.*, s. 46, 306. Baycu Noyan'ın öldürülme nedeni sarf ettiği "Rum ülkesini ben il kıldım" sözleridir. Sümer, agm., s. 33. İbni Tagrıberdi, Hülâgü Han'ın Baycu Noyan'ın öldürülmesinin nedeni olarak, Vezir İbni Alkamî'nin Hülâgü Han'a Baycu Noyan'ın batı tarafında kamp kurduğunda onun Halife Mutasım'la irtibat halinde olduğunu söylemesini göstermektedir. *en-Nücümü'z-Zâhire*, s. 31.
- 38 Bayancar Noyan, Moğolların *Uryankut* boyuna mensuptur. Yuvalı, *age.*, s. 378. Bayancar Tatar/Bayancar'ın 687/Şubat 1288-Ocak 1289'da Sultan II. Alâeddin ve Osman Gazi Karaca Hisar'ı kuşattığı sırada, Ereğli'ye saldırıp şehri ateşe vererek halka zulmettiği bildirilmektedir. *Âşık Paşaoğlu*, s. 18. Hammer'de ise Taincar/Tayancar olarak geçmekte ve Sultan II. Alâeddin'in Tatarlara ağır bir yenilgi yaşattığı söylenmekle beraber komutanın öldüğü hakkında bir bilgi verilmemektedir. *Hammer*, I, s. 43-44.
- 39 Aksaray'de Boçhur olarak geçmektedir. *Müsâmeretü'l-Ahbâr*, s. 193.

Emrinde elli-altmış bin kişilik bir orduyla Erzincan yakınlarında Mulay⁴⁰ ile karşılaşan Sülemiş, maiyetindeki Moğol-Tatarların çoğunun Mulay tarafına geçmesi sonucunda mağlup olmuştur. Ardından yanında kalan beş yüz atlı ile 13 Şaban 698/16 Mayıs 1299'da Memlûklara sığınıp Şam'a gitmiştir. Memlûkların verdiği çok az kuvvetle mücadeleye yeniden başlayan Sülemiş, Ankara yakınlarında şehrin komutanı tarafından yakalanıp Tebriz'e⁴¹ götürülmüştür. Sülemiş, Tebriz'de 27 Eylül 1299/29 Zilhicce 698'de işkence ile öldürülmüştür.⁴²

Samagar ve Soyu

Anadolu'ya gelen Samagar tümenlerinin başında Abaka Han tarafından gönderilen Samagar Noyan vardı. Samagaroğulları ve daha sonra diğer Tatar beyleri tarafından da yönetilen bu tümenler, özellikle Danişmendeli olarak geçen Amasya ve Niksar civarında yerleşmiştir.⁴³ Adli ve askerî görevlerde bulunan ve Küyin/Kara Tatar boyuna mensup olan Samagar Noyan, Moğollar arasında ağırbaşlı, sert olmayan ve adil bir şahsiyet olarak anılmıştır. Samagar'ın Abaka Han'ın yanında da önemli noyanlar arasında olduğu ve 1289'da Argun Han döneminde de gücünü koruduğu görülmektedir. 1265'te Anadolu'ya tayin edilen Samagar, 1271'de Abaka Han'ın Sultan Baybars üzerine gönderdiği ordunun başında bulunmuştur.⁴⁴ Ancak Samagar Noyan, 672/1273-1274'te Selçuklu Başveziri Süleyman Pervane'nin Abaka Han'a şikâyeti üzerine görevden alınmış ve yerine Abaka Han'ın kardeşi Kongurtay, Anadolu'nun ordu komutanı ve genel valisi olarak tayin edilmiştir. 1277-1282 arasında mevkisini koruyan Kongurtay döneminde Samagar Noyan'ın tümen beyliğine ve yeniden Abaka Han tarafından

40 Küyin/Kara Tatar boyuna mensup olan Emîr Mulay, 1295'te Gazan Han tarafından Diyarbekir taraflarındaki tümenlere tayin olmuştur. Togan, *age.*, s. 241. Reşidüddin Gazan Han'ın Sülemiş'e karşı Emîr Kutlukşah ve Sutay Noyan'ı gönderdiğini belirtmektedir. *Câmiü't-Tevârih*, s. 275.

41 Aksarayî, "Irak diyarında savaşçıların eline verdiler" şeklinde bilgi vermektedir. *Müsâmeretü'l-Ahbâr*, s. 219.

42 *Müsâmeretü'l-Ahbâr*, s. 164, 193-194, 198-199, 218-219; *Câmiü't-Tevârih*, s. 274-275; Sümer, agm., s. 67-69; *Tarih-i Âl-i Selçuk*, s. 69; Osman Gazi Özgüdenli, *Gâzân Han ve Reformları (1295-1304)*, Kaknüs Yayınları, İstanbul 2009, s. 118, 134-135.

43 Samagar Noyan, Hülâgû Han (1262) ve Abaka Han'ın (1265) Berke Han üzerine yaptığı seferlere katılmıştır. *Câmiü't-Tevârih*, s. 68, 81.

44 *Câmiü't-Tevârih*, s. 77, 79, 167; *en-Nüctümü'z-Zâhire*, s. 50; *Baybars Tarihi*, s. 5; Togan, *age.*, s. 236, 241; Yuvalı, *age.*, s. 329-330. Tarih-i Âl-i Selçuk'ta Samagar Noyan için: "Bu Samâger Moğol asıllı bir adamdı. Hülâgû döneminde büyük bir itibara sahipti. Her ne kadar Moğol olsa da Allah'tan korkan bir kişiydi. Allahu Teâlâ onu o dereceye ulaştırdı ki insanlar onun gelişiyile mutlu oldular. Sâhib Kazvî'nin zulminden dağılan halk, tekrar bir araya geldi." ifadesi kullanılmıştır. *Tarih-i Âl-i Selçuk*, s. 59. Sümer, agm., s. 37-38; *Baybars Tarihi*, s. 5-7; *Müsâmeretü'l-Ahbâr*, s. 127.

emîr-i leşker-i memâlik-i Rum bulunduğu aynı şekilde Teküdar Ahmed (1282-1284) zamanında da bu makama tayin edildiği görülmektedir.⁴⁵ 30 Haziran 1290'da tekrar aynı göreve getirilen Samagar Noyan, kendisi gibi adil bir kişi olan Anadolu Hâce Nâsireddin bin Yavlak Arslan'ı mali işlere tayin etmiştir. Bu atamayla birlikte halk rahat bir nefes almış ve tekrar yurtlarında toplanmaya başlamışsa da Argun Han, Samagar Noyan'ın yerine kardeşi Geyhatu'yu tayin etmiştir.⁴⁶ Samagar, Argun Han'ın Mart 1291'de ölümünün ardından ortaya çıkan taht kavgasında ise Baydu'yu desteklemiştir.⁴⁷

Samagar Noyan ölünce, Danişmendeli'ndeki Kara Tatar tümeninin başına oğlu Arab'ın⁴⁸ yaşının küçük olması nedeniyle Celayir Beyi Baltu getirilmiştir. Arab ve Baltu'nun, *emîr-i leşker-i Rum* görevinde olan Tugacar'ın 1297'de azledilmesiyle birlikte başlattığı isyanı Tugacar'ın yerine tayin olan Emîr Hırmancı'yla birlikte bastırdığı görülmektedir. Aynı yıl Abuşka/Abişka Noyan⁴⁹ *emîr-i leşker-i Rum* ve Rum genel valiliğine tayin edilince Baltu'nun Kara Tatar beyliği de sona ermiştir. Tümenlerini geri vermek istemeyen Baltu, Gazan Han'a karşı isyan etmiştir. Bu isyan ise Kara Tatar tümeninin yeni beyi olan Arab ve Baycu Noyan'ın torunlarından Üvek'in oğlu Sülemiş'in, Gazan Han'ın Beylerbeyisi Emîr Kutluk Şah'ın yanında yer almasıyla bastırılmıştır. Samagaroğlu Arab ve

45 *Baypars Tarihi*, s. 33-34; Togan, *age.*, s. 239; Sümer, "İlhanlı Hükümdarlarından Abaka, Argun Hanlar ve Ahmed-i Celâyir", *Belleken*, LIII/206 (1989), s. 183.

46 Hâce Nâsireddin, Samagar'ın tavsiyesiyle görevinde kalmış ve yaklaşık üç ay sonra da Geyhatu onu naibi tayin etmiştir. Sümer, "*Anadolu'da Moğollar*", s. 61-62; *Tarih-i Âl-i Selçuk*, s. 59-61. Bazı kişiler, Samagar Noyan'ı Argun Han'a şikâyet etmiştir. Bunun üzerine Argun Han, kardeşi Keyhatu'ya yarlığ göndererek "*Samâğeri yakalayıp bize gönder. Rûm'u muhafaza et. Bölgenin mamur olması için adalette davran!*" diyerek onu Samagar Noyan'ın yerine tayin etmiştir. Geyhatu, Turhal'da bulunan Samagar Noyan'a kendisini Argun Han'a götürmek için geldiğini söyleyince Samagar Noyan, "*Allah'a hamdolsun! Kendi emîrlüğimde çalıştım. Bölge mamur, fakirler de şükreder oldular. Bölgenin harâp olmamasını istiyorsan, sen de Hâce Nâsireddin'i elinden kaçırma!*" cevabını vermiştir. 2 Şevvâl 689/ 8 Ekim 1290'da Samagar Noyan, Argun Han'a gönderilmiştir. *Tarih-i Âl-i Selçuk*, s. 60.

47 *Câmîu't-Tevârih*, s. 173, 178. Tatar boyuna mensup olan Samagar, Tatar boyundan Nuktan/Nukdan Hatun'dan olma Geyhatu'yu desteklememiştir. *Câmîu't-Tevârih*, s. 75, 176.

48 Aksarayî, bu dönemde Samagar Noyan'ın oğlu Arab'ın, Tokat taraflarında Danişmend vilayetinde emîr-i leşker/ordu komutanı olduğunu, önce emîr-i tümen olan Tugaçar'a karşı bir harekete girişmeyi düşündüğünü ancak sonra Kırşehir taraflarında öncü bir birliğin başında Baltu'ya saldırarak onu öldürdüğünü bildirmektedir. *Müsâmeretü'l-Ahbâr*, s. 152, 153, 156, 161, 162. Bu olayın tarihi Anonim Selçuknâme'de 695/1295-1296 olarak verilmektedir. *Tarih-i Âl-i Selçuk*, s. 69.

49 Abuşka Noyan aralıklı olarak Olcaytu Han döneminde 1312 yılına kadar umumî valilik yapmıştır. Safer 720/Mart 1320'de ölmüştür. Ölümünün ardından Ogurbay, Temürbay ve Togay Temür Tatarların beyi olmuştur. Togan, *age.*, s. 244, 245.

Baycuoğlu Üvek'in bu faaliyetleri hatırı sayılır bir Tatar nüfusunun Eskişehir ve kuzey taraflarına ilerlemesine neden olmuştur.⁵⁰ Samagar Noyan'ın torunu İcil ise itaatsizlik yüzünden 1318'de Anadolu valiliğine atanan Demirtaş tarafından öldürülmüştür.⁵¹

Samagaroğulları, daha sonraki dönemlerde Kayseri ve Sivas bölgesinde faaliyet göstermiştir. 777/1375-1376'da Muhammed bin Eretna'nın oğlu Ali Bey'in üzerine Samagar ile Çaygazan'ın ordusundan bir grup saldırmış ve Ali Bey, Sivas'a kaçmak zorunda kalmıştır.⁵² Daha sonra Samagar Tatarlarından Hızır Bey, Kayseri'ye saldırmak için hareket etmiş fakat Eretna'nın torunu Ali Bey, Sivas Hâkimi Hacı İbrahim'in desteğiyle Kadı Burhaneddin Ahmed'in başında bulunduğu büyük bir ordunun üzerine geldiğini öğrendiğinden geri çekilmek zorunda kalmıştır.⁵³ Müteakiben Sivas Hâkimi Hacı İbrahim ile Samagar Hızır Bey çok yakın dost olmuş ve bu yakınlıkları Hızır Beg'in kızı ile Hacı İbrahim'in evlenmesiyle daha da kuvvetlendirilmiştir. Bu sırada Hacı İbrahim'in, Eretna Ali Bey'i tutuklaması bölgedeki dengelerin lehine gelişmesine neden olmuştur. Samagar Tatarları, Barambaylar ile savaşın eşiğine gelince Samagar Hızır Bey, Sivas'a giderek damadı Hacı İbrahim Bey ve Kadı Burhaneddin Ahmed'le bir ittifak yapmıştır. Çünkü ne Samagar Hızır Bey ne de damadı Hacı İbrahim Bey, Barambaylarla savaşacak güçte değillerdi. Ancak bu ittifaka rağmen Hacı İbrahim Bey, Barambayların saldırılarını engelleyememiş ve yapılan savaşta ölmüştür.⁵⁴

Bu olaydan sonra Samagarlar ile Eretnalıların dostluğu devam etmiştir.⁵⁵ Eretna oğlu Ali Bey,⁵⁶ 1378'den sonra Niksar tarafına hareket ettiğinde Moğollar bölgeyi yağmalamış, fakat daha sonra Ali Bey, ganimetlerini ellerinden alınca Samagarlar onunla ittifakı bitirmiştir.⁵⁷ Buna karşın Kadı Burhaneddin Ahmed

50 *Câmiu'l-Tevârih*, s. 261, 266; Togan, *age.*, s. 241-242, 243; Sümer, *agm.*, s. 66-67; Özgüdenli, *age.*, s. 118-119.

51 *Müsâmeretü'l-Ahbâr*, s. 260.

52 *Bezm u Rezm*, s. 107.

53 *Bezm u Rezm*, s. 120-121.

54 *Bezm u Rezm*, s. 128-131.

55 *Bezm u Rezm*, s. 136.

56 Eretna Ali Beg'in zamanında (1365-1380) bulunan beglerin hiçbirisi Moğol kökenli değildir. Bunlar Sivas Hâkimi Hacı İbrahim, Amasya Emîri Hacı Şadgeldi, Kayseri Kadısı ve sonra Ali Beg'in Vezîri Kadı Burhaneddin Ahmed, Ali Beg'in Naibi Seyyidi Hüsam, Koyullhisar Begi Kılıç Arslan, Tokat Hâkimi Şeyh Necib, Kayseri Sahibi Emîr Cüneyd'dir. Sümer, *agm.*, s. 125.

57 *Bezm u Rezm*, s. 151, 152.

1381'de Eretna Devleti'nin başına geçtiğinde⁵⁸ Samagar Hızır Bey, Sivas'a gelerek ona itaatini bildirmiş ve kendisine hil'at ile hediyeler verilmiştir. Bu ittifakın ilk faaliyeti Şam Türkmenleri üzerine çıkılan sefer olmuştur.⁵⁹ Hızır Beg, 1387'de Osmanlı-Karaman savaşında diğer Moğol begleri gibi Karamanoğulları safında yer almıştır.⁶⁰ 1396-1397'de büyük bir ihtimal Kayseri ve Kırşehir arasında yaşayan Samagaroğullarının başında ise Hızır Beg'in oğlu Pir Boldu/Pir Boldı bulunuyordu.⁶¹

Kara Tatarlar

Yezdî, Kara Tatarların bir Türk topluluğu olduğunu söylemekle beraber Mengü Kagan'ın bu Tatar tifesini Hülâgû Han ile birlikte İran'a gönderdiğini ifade etmiştir. Hülâgû Han da Tebriz'de iken Tatarları çoluk çocuk ve sürüleriyle birlikte Rum ve Şam bozkırlarına göndermişti. 52 gruba ayrılan Kara Tatarlar, Ebû Sa'id Han'ın ölümüyle birlikte otorite boşluğundan faydalanarak eşkıyalık

- 58 Kadı Burhaneddin Ahmed, başa geçtiğinde hâkimiyet alanı Sivas, Tokat, Kayseri ve Kırşehir'dir. O, yanına aldığı Türkmenlerle hem orduya taze kuvvet sağlamış hem de güvenmediği Moğollara karşı bir denge oluşturmuştur. Bu yüzden ki Moğollar önceleri gibi pek karışıklık çıkaramamıştır. Bu Türkmen begleri Akkoyunlulardan Ahmed Beg ile kardeşleri Pir Hüseyin ve Kara Yülük Osman; Dulkadirilerden Osman Beg; Mardin-Musul arasında yaşayan Bozdoğanlardan Sa'du'l-Mülk ve Ziyâu'l-Mülk kardeşlerdir. Ayrıca Kadı Burhaneddin Ahmed, Dulkadirli Halil Beg'in kızı ile evlenmiştir. Sümer, agm., s. 127. Buna karşın Mustafa Nuri Paşa, "*Sivas ve Tokat bölgeleri de Tatar kabilelerinden olan Kadı Burhaneddin'in elinden alındı.*" Mustafa Nuri Paşa, *Netâ'ic ül-Vukuât*, I-II, sad. Neşet Çağatay, TTK. Yay., Ankara 1992, s. 9 (Bundan sonra *Netâ'ic ül-Vukuât*); Hammer, "... hükümetini birçok Tatar aşiretleri üzerine te'sis etmişti." ifadelerini kullanmaktadır. *Hammer*, I, s. 115.
- 59 *Bezm u Rezm*, s. 229.
- 60 Osmanlı tarihçisi Hoca Sadettin Karamanoğulları safındaki Samagar ve Tatarları ayrı olarak vermiştir. "*Turgutlu, Samagarlı, Bayburtlı, Türkmen, Tatar ve Varsak taifesiyile...*" Hoca Sadettin Efendi, *Tacü't-Tevarih*, I, haz. İsmet Parmaksızoğlu, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1992, s. 164-165 (Bundan sonra *Tacü't-Tevarih*); cavangar/sol kolda Samagar, Çaygazan, Barambay ve Tüle olduğunu söyler. *Neşri*, I, s. 227. Ayrıca "...tatar ve Türkmen ve Varsak ve Turgud ve Bayburd çerisin bi-kayas cem ilti. Vê Ulus-ı Tatar beği Teberriük ve Samagar-oğlı Hızır Beg ve Barambay ve Çaygazan ve Suğa (?) ve Tos başa cümlesi Karaman-oğlı Alâ'üd-Din Beg yanına cem oldılar." ifadesi yer almaktadır. *Neşri*, I, s. 219; Hammer'de ise Türkmen ve Turgudların oluşturduğu sol kanat komutanının Samagar Hızır Bey olduğunu bildirmektedir. *Hammer*, I, s. 102; I.Murat padişah olduğunda muhalefet eden Karamanoğlu'nun Tatar, Türk, Varsak, Turgut başta olmak üzere Rum ve Şam'dan askerleri vardı. *Anonim Tevârih-i Âl-i Osman (E Giese Neşri)*, haz. Nihat Azamat, Marmara Üniversitesi Yayınları, İstanbul 1992, s. 22 (Bundan sonra *Giese Neşri*); Kemâlpasazâde (İbn Kemâl), *Tevârih-i Âl-i Osman*, III. Defter, haz. Abdullah Satun, Çamlıca Yayınları, İstanbul 2014, s. 58 (Bundan sonra *İbn Kemâl*); *Lütfi Paşa*, s. 160.
- 61 Sümer, agm., s. 118-119; *İbn Kemâl*, s. 59; *Tacü't-Tevarih*, I, 164-165. 1396-1397'de Kayseri'ye giden ve Moğol emirlerinden Evliya'nın evinde konaklayan Kadı Burhaneddin Ahmed'e elçi, Samagaroğulları begi Hızır oğlu Pir Boldu/Pir Boldı'nın Karaman'dan ayrılarak vilâyetin sınırlarına geldiği haberini iletmişti. *Bezm u Rezm*, s. 504.

yapmaya başlamış ve böylece oldukça zenginleşmişlerdi. Sultan Yıldırım Bayezid, Sivas ve çevresini ele geçirince Kara Tatarları da himayesi altına almıştı.⁶² Mustafa Nuri Paşa, Kara Tatar taifesi olarak Cengizli Devleti zamanında Anadolu'ya gelip Kayseri ve Sivas'ta yaşayanları kastetmiştir.⁶³ Bunlara bazen de Muğal Tatarı ismi verilmiştir. Ancak özellikle Timurlu kaynakları Anadolu'daki Tatarları Kara Tatar olarak isimlendirmiştir. Bir görüşe göre bunlara Kara Tatar denilmesinin nedeni, onların siyasi itibarlarını yitirmelerindedir.⁶⁴ Schiltberger ise Sultan Yıldırım Bayezid'in Sivas ve Ankara taraflarındaki himayesine aldığı taifeyi “*Beyaz Tatarlar*”⁶⁵ olarak zikretmektedir.⁶⁶

62 ZNY, s. 409; Caferî b. Muhammed el-Hüseynî, *Târih-i Kebîr (Tevârih-i Enbiyâ ve Mülûk)*, çev. İsmail Aka, TTK Yayınları, Ankara 2011, s. 37 (Bundan sonra *Târih-i Kebîr*).

63 “*Bu Kara Tatar taifesi, Cengizîler (Moğollar) tarafından Selçuklulara göz kulak olmak üzere Anadolu'ya yollanan kavimlerden olup zamanla Kayseri ve Sivas bölgelerinde çadır kurup yerleşmişlerdir.*” *Netâyic ül-Vukuât*, s. 25.

64 Sümer, “*Tatarlar*”, s. 169; Sümer, “*Anadolu'da Moğollar*”, s. 115. Ancak bu durum biraz tartışmalıdır. Çünkü Göktürk yazıtlarında geçen *kara bodun*, *avam halk* şeklinde anlaşılmaktadır. Ancak *kara bodun* sözünün zıttı olarak *ak bodun* sözü hiçbir yerde geçmemektedir. Türkçe'de *kara* sözcüğünün çeşitli anlamları vardır. Yön, yas gibi anlamlarının yanı sıra olumlu yönde de kullanıldığı görülmektedir. Buna göre Karakoyunlu Kara Mehmed Beg ve Kara Yusuf Beg, Akkoyunlu Kara Yülük Osman Beg ile Osman Gazi'ye ithafen Kara Osman Beg kullanımlarına rast gelinmekte ve bu lakap “*bir hayır fali*” olarak düşünülmektedir. Bu yüzden Akça Koca'nın silah arkadaşlarından Mürsel'e İzmit körfezinin güney kısımlarını fethettiği için ona “*kara*” lakabı verilmiştir. Osmanlılar Hatta Ertuğrul Gazi döneminde ilk ele geçirilen yer Karaca Dağ ve Osman Gazi'nin ilk malikânesinin adı Kara Hisar olmasının yanı sıra olumlu Osmanlılar önem vermişlerdir. Mustafa Kafalı, “Türk Kültüründe Renkler”, *Anadolu'nun Fethi ve Türkleşmesi*, Berikan Yay., Ankara 2013, s. 117-118; *Hammer*, I, s. 53, 55.

65 Çıgan-Tatar (Ak-Tatar) taifesi Sunit, Sulduz ve Uyratlarla birlikte Malatya ve Harput dolaylarına yerleşmiştir. Togan, *age.*, s. 237.

66 Akkoyunlu Kara Yülük Osman Bey, Kadı Burhaneddin Ahmed'in oğlunun elinde bulunan Sivas'ı kuşattığı zaman o da Beyaz Tataristan'da önemli bir bey olan kayıbiraderinden yardım istemiş kayıbiraderi Tatar Beyi, kadın ve çocuklarla birlikte yaklaşık kırk bin kişilik maiyetiyle yardımına gelmişti. Kara Yülük Osman, bunu haber alınca geri çekilmiş ve burada bir savaş hilesine başvurarak büyük gürültü çıkarttırmıştı. Gelen seslerden korkan Tatar beyi şehre girmiş ve Kara Yülük Osman, onun maiyetindekilerin bir kısmını öldürerek bir kısmını da ikna ederek yanına almıştı. Daha sonra Tatar beyi şehirden çıkarak maiyetini tekrar almak istemişse de onlar Kara Yülük Osman'ın yanında kalmaya karar vermişti. Sultan Yıldırım Bayezid, Malatya'yı ele geçirdiği sırada Beyaz Tatarlar, Ankara'yı kuşatmıştı. Bunu öğrenen Sultan, büyük oğlunu otuz bin kişilik bir kuvvetle buraya göndermiş fakat başarılı olunamamıştı. Ancak daha fazla kuvvetle yeniden gönderilen şehzâde galip gelmişti. Tatar begi ve ona bağlı iki begi tutsak alarak Yıldırım Bayezid'e teslim etmişti. Sultan Yıldırım Bayezid Tatarların başına yeni bir beg tayin etmiş ve üç tutsağı beraberinde başkente götürmüştür. Ebu Bekr-i Tihranî, *Kıtab-ı Dîyarbekriyye*, çev. Mürsel Öztürk, TTK Yayınları, Ankara 2014, s. 42-43 (Bundan sonra *Kıtab-ı Dîyarbekriyye*); Johannes Schiltberger, *Türkler ve Tatarlar Arasında (1394-1427)*, çev. Turgut Akpınar, İletişim Yayınları, İstanbul 1997, s. 54-55, 60-61, 66.

Kara Tatarlar, Ankara Savaşı sırasında Emîr Timur tarafına geçmişlerdir. Âşık Paşaoğlu, Tatarların ihanet ettiğini ve Eretna Beg'in kardeşinin oğlu Mutahharten/Taharten'in kendi beglerinin oğlu olduğunu ve onun tarafına geçtiğini söylemektedir.⁶⁷ Yezdi, Emîr Timur'un Kara Tatarları Cete sınırına karşı tedbir amaçlı yerleştirmeyi düşündüğünü ifade etmektedir.⁶⁸ Emîr Timur, üç gün boyunca mirza ve emîrlerle yaptığı meşveretten sonra Kara Tatarların Semerkand'a götürülmesinin daha uygun olacağına karar vermişlerdi. Daha sonra Emîr Timur nüfuslarıyla ilgili kaynakların farklı rakamlar verdiği⁶⁹ Kara Tatarları gruplara ayırmış ve her birinin başına bir tümen emîri koymuştur. Bu begler Kara Tatarların güvenliği ve sevkinden sorumlu tutulmuştur.⁷⁰ Emîr Timur, Kara Tatarların başındaki Mürüvvet Beg⁷¹ ve Anadolu Tatarlarından Babuk'un oğlu AhiTeberrük/Ahi Türk'ü⁷² çağırılmış ve onlara altın işlemeli hilat

67 *Âşık Paşaoğlu*, s. 68, 70; İbni Arabşah, *Acâibu'l-Makdûr (Bozkırdan Gelen Bela)*, çev. D. Ahsen Batur, Selenge Yayınları, İstanbul 2012, s. 333-334 (Bundan sonra *Acâibu'l-Makdûr*); *Neşri*, I, s. 359; *Hadîdî*, s. 131; *Giese Neşri*, s. 47, 50; Gelibolulu Mustafa Ali Efendi, *Kütübü't-Târîh-i Künhü'l-Ahbâr*, haz. Ahmet Uğur vd., Kayseri 1997, s. 155, 172-173 (Bundan sonra *Künhü'l-Ahbâr*); *Oruç Beğ*, s. 40, 41-42; *Hammer*, I, s. 200, 208; *Netâyic ül-Vukuât*, s. 25. "... küslar çalınup ceng [ü] harbî olmuş iken, nâgâh Tatar leşkeri hâyin olup, Tatar'un begleri oğlu vardı, evelden Timür Han katında olurmuş. Timür Han'ı gördi. Leşkerle Timür Han'a döndi kaçdı." *Oruç Beğ*, s. 40. Sultan Yıldırım Bayezid, "Tatar leşkerini alup, bu memlekeden alup gidesin, bu memlekelerde komayasın." demiştir. Emîr Timur, "Bu dileğün kabul itdim" dedi. Hemânden Timür Han Tatar leşkerini alup kendiüyle gitti. Bu diyârda Tatar leşkerini komadı." *Oruç Beğ*, s. 41-42.

68 *ZN*, s. 409-410.

69 İbni Arabşah, Tatar askerlerinin sayısını "Tatarlar onların (Türklerin) ordusunun en sağlam kısmı olup, sayıları Osmanoğlu'nun askerlerinin sayısından fazlaydı ve hatta söylendiğine göre Tatarlar bu kalabalık Türk ordusunun üçte ikisine yakın kısmını oluşturmaktaydı. Yine söylendiğine göre Tatar askerlerinin sayısı, Timur'un ordusunun üçte ikisine yakındı." şeklinde belirtmektedir. *Acâibu'l-Makdûr*, s. 308-309. Yezdi, göçürülenlerin "otuz-kırk bin hane" olarak vermektedir. *ZN*, s. 410. Şâmî, "bin haneye yakın" göçürüldüğünü söylemektedir. Nizamüddin Şâmî, *Zafernâme*, çev. Necati Lugal, TTK Yayınları, Ankara 1987, s. 329 (Bundan sonra *ZNŞ*), s. 329. Hoca Sadettin Anadolu'daki Kara Tatar nüfusunu, elli iki tümen olarak vermektedir. *Tacü't-Tevârih*, I, s. 333; Tihranî Kara Tatarları "kırk bin hane" olarak vermektedir. *Kitab-ı Diyarbekriyye*, s. 42.

70 *ZN*, s. 410-411; *Habibü's-siyer*, III/III, s. 286. Yezdi, Emîr Timur'un "Askerler atlanup, her bir birlik bir taraftan onları ortaya alsın ki, kimse kaçmasın. Ayrıca kimsenin onlara zarar vermesine yol koymasınlar." şeklinde emir verdiğini bildirmektedir. *ZN*, s. 410. Şâmî'de, "...Rum diyarından çıkarak meşrik tarafına seoketmeyi kararlaştırdı ve ilgar tarikıyla yola çıkarak Amasya'ya yakın olan Kayseriye tarafına yola gitti. Emürzâde Şahrüh Bahadır, Sultan Hüseyin, Emîr Süleymanşah'ı büyük bir ordu ile sağ ve sol cenahlara tayin ile aradan hiçbir ferdin çıkıp gitmesine meydan vermeyecek bir surette düşmanın yollarını kesmelerini emretti." *ZNŞ*, s. 328. Hammer Kara Tatarların göçürülmesini "...Tatar namındaki Moğolları biraz cebirle, biraz da hilye ile Ceyhun ötesine götürdü." şeklinde zikretmektedir. *Hammer*, I, s. 208.

71 Kara Tatarlardan Mürüvvet Bey, Yıldırım Bayezid Osmanlı-Karaman mücadelesini fırsat bilerek Kırşehir'i ele geçirmiş ve Kadı Burhaneddin Ahmed'e teslim etmiştir. *Bezm u Rezm*, s. 374.

72 Şâmî'de "Teberrük" olarak geçmektedir. s. 328.

giydirek onların gönlünü almış, Anadolu'da kaldıkları takdirde saldırıya maruz kalacaklarını söylemiştir. Buna karşın yine de Kara Tatar beglerinin Emîr Timur'a gönülsüz katıldıkları anlaşılmaktadır.⁷³

Kara Tatarlar, Semerkand'a dönerken yolda Dâmgân yöresinde ayaklanmış ve kendilerini götürmekle görevlendirilen Tanrıbermiş'i yaralayarak etrafı yağma etmişlerdir. Geride kalan Kara Tatarların göçürülmesinden sorumlu olan Emîr Şemseddin Abbas, Emîr Şah Melik ve Emîr Atlamış bunu öğrenince Kara Tatarlardan 3000'e yakınını öldürmüştür.⁷⁴ Emîr Timur, göçürdüğü Kara Tatarları Moğol sınırında Kaşgar ve Issık-göl civarındaki Duveyre'ye iskân etmiştir. Fakat iskân edilen Kara Tatarların buraları terk etmeleri önlenememiştir. İskân bölgelerini terk eden Kara Tatarların bir kısmı Deşt-i Kıpçak üzerinden İdiku'ya gitmiştir. Geriye kalanlar ise Emîr Timur tarafından Emîr Argunşah'ın emrine verilerek⁷⁵ Deşt-i Kıpçak ve Harezmi sınırına gönderilmiştir. Göçürülen bu Kara Tatarların, Ulug Beg'in emrine verilmek suretiyle Emîr Timur'un Hitay/Çin Seferi için toplanan iki yüz bin kişilik ordusuna dâhil edilmişlerdir.⁷⁶

Emîr Timur, Ankara Savaşı'nda sonra Kara Tatarları beraberinde götürmüşse de tamamını buna dâhil edememiştir. Geride kalan Kara Tatarlar Ankara, Çorum, Amasya, Yozgat, Ilgın, Akşehir, İshaklı, Koçhisar ve Aksaray olmak üzere Karaman bölgesinde yaşamaya devam etmiştir.⁷⁷ Nitekim İskilip'in batısında bulunan Katar kazasının adı bu Tatar beylerinden gelmektedir. XVI. yüzyılda Katar kazasında Katar Bey'in oğulları yaşamıştır. Yozgat taraflarında bulunan

73 “Sizlere zarar ziyan gelmeyecektir. Ama daha önceki padişahlarınızın emriyle yurduunuzdan çıkıp buraya gelmişsiniz. Şimdi Allah'a şükür şuradan şuraya kadar uzanan topraklar bizim oldu. Hazır fırsat varken, çoluk çocuklarımız, mal mülklerimizle birlikte önceki topraklarınıza tekrar döneceksiniz.” *ŞNY*, s. 411. “...Ama Bayezid'in oğulları sizi bu halinizde bırakmayacaklar ve sizlerle bu toprakları paylaşmayacaklar. Babalarına yaptığımız şeyler, onlarla anlaşma yolunu tıkamış durumda. Kısacası onların atalarının geçtiği yoldan size geçit yok. Onların durumlarını düzeltip, emrindekilerle üzerinize gelecekları kesin...” *Acâibu'l-Makdûr*, s. 329.

74 *Târîh-i Kebîr*, s. 43.

75 “Yine bu iki üç gün içinde (1406) Hazret-i Hâkan-ı Sa'îd'in kendilerini kabile ve âileleriyle birlikte göçürerek Semerkand'a getirdiği Tatar başbuğları, nâiblerin güçsüzlüğü ve hâciblerin yetersizliğini bildiklerinden hep birlikte harekete geçerek ayrılmayı kalmaya tercih ettiler. Bütün ağırlıklarını alarak Nûr yolu ile Harezmi'ye yollandılar. Argunşah ve bir kısım koşun beyleri bunu işitince, arkalarından gittiler. Onlara yetiştiklerinde karşılık görerek, vuruşmaya başladılar. Sonunda kendilerini vuruşmadan dışarı atarak kendi ülke ve yurtlarına yöneldiler. Argunşah ve yanındakiler ise isteklerine kavuşmadan, zararlar, utanılacak bir halde ve üzüntülü olarak döndüler.” Tacü's-Selmâni, *Tarihname*, çev. İsmail Aka, TTK Yayınları, Ankara 1999, 2. bs., s. 82.

76 *Acâibu'l-Makdûr*, s. 346-347; *Tarihname*, s. 15; *ŞNY*, s. 442; *Habibü's-siyer*, III/III, s. 294; Sümer, agm., s. 117. Ayrıca bkz. Babuk ve Soyuk başlığı.

77 Sümer, “Tatarlar”, s. 169.

Tatar taifesinin büyük çoğunluğu ise göç ettirilerek bunlardan boşalan yerlere Dulkadirli ve Halep Türkmenleri iskân edilmiştir. Ancak Sivas-Ankara arasındaki Ulu Yörüklerin arasında Çungar ve Çavurcu gibi Tatar oymakları mevcudiyetini korumuştur.⁷⁸

Mehmed Çelebi ise Fetret Devri'nde, Savcıoğlu Ali ve Doyuran/Doyran Bey gibi Tatar beyleri ile mücadele etmek zorunda kalmıştır. Ankara Savaşı'ndan sonra Mehmed Çelebi, Bolu yakınlarında Murtazââbâd sahrasında Tatar Savcı/Tatar Savcıoğlu Ali Bey ile mücadele etmiştir.⁷⁹ Mehmed Çelebi, Süleyman Çelebi ile mücadele döneminde Bursa'dan Ankara taraflarına geldiği vakit Tatar beylerinden Doyuran Bey, maiyetiyle birlikte Mehmed Çelebi'nin huzuruna çıkarak bağlılığını bildirmiş ve hil'at giymiştir.⁸⁰ Ancak çok geçmeden Amasya'ya harekete ettiğinde Tatar Doyuran Bey, yağma hareketine girişmiştir. Mehmed Çelebi bu haberi alınca Doyuran Bey'in üzerine asker sevk etmiş ve bunlar Tatarlara baskın vermiştir. Alayı baskında dağılan Doyuran Bey de kaçarak canını zor kurtarmıştır. Tatarların malları ele geçirilmiş ve yakalanan herkes zincire vurularak Ankara yöresindeki Selasil Kalesi'nde zindana atılmıştır.⁸¹ Hoca Sadeddin, Tatar Doyuran Bey'in yaptıkları hakkında "...sözünü unutarak *Tatarlığından, yaradılışı gereğince başkaldırmak yolunu tutup gitti.*" ifadesini kullanmıştır.⁸² Mehmed Çelebi, kardeşi Musa Çelebi ile mücadelesinde ordusunun içinde Tatarlar da yer almıştır. Ayrıca 1416'da Samsun'dan dönüşte İskilip yöresinde başlarında Minnet Bey'in olduğu birkaç bin hane/üç beş bin çadır Tatar obasına rast gelen Mehmed Çelebi'nin emriyle bunların çoğu, Filibe yöresine sürülmüş ve buraya Tatar Pazarı adı verilmiştir.⁸³

78 Sadullah Gülten, "XVI. Yüzyıl Anadolu'sunda Moğol Bakiyeleri: Çungarlar", *History Studies*, 9/4 (2017), s. 56-57; Sümer, agm., s. 169-170; Sümer, "*Anadolu'da Moğollar*", 119. Daha fazla bilgi için bkz. Gülten, aynı makale.

79 *Neşri*, I, s. 415; *Tacü't-Tevarih*, I, s. 322; *Künhü'l-Ahbâr*, s. 257; Neşri, Mehmed Çelebi'nin Savcıoğlu Ali Beg'i yendikten sonra onu Selasil Kalesi'ne hapsedtiğini söylemektedir. *Neşri*, I, s. 415. Hammer Mehmed Çelebi'nin ettiği mücadelelerde Tatar Savcı'nın askerleriyle Bolu yakınlarındaki Murtazââbâd sahrasında yeniden karşılaşarak onlara ağır yenilgi yaşattığını bildirmektedir. *Hammer*, I, s. 208.

80 *Tacü't-Tevarih*, II, s. 28.

81 *Neşri*, II, s. 453, 455; *Tacü't-Tevarih*, II, s. 29.

82 *Tacü't-Tevarih*, II, s. 29.

83 *Neşri*, II, s. 493, 513, 515, 543; *Hadîdî*, s. 150; *Giése Neşri*, s. 57; *Tacü't-Tevarih*, II, 98-99; Sümer, agm., s. 119; *Hammer*, I, s. 225; *Netâyic ül-Vukuât*, s. 32. "İllerinde çok Tatar evleri gördü. Sordu: "Hey! Bu evler kimindir" dedi. "Minnet Beğ'indir" dediler. "Ya hani bunların beği" dedi. "Tatar Samagar düğün yaptı. Onun düğününe vardı" dediler. Sultan Mehmed, veziri Bayazıt Paşa'ya "Temür bu memlekette Tatarlar'ı aldı, gitti dediler. Ya bu ilde bunların beğleri düğün yapar. Birbirine gider, gelir. Benim seferimde bulunmazlar. Bunları siirmek gerek" dedi. Minnet Beğ'i çağırtdı. Getirdi. Sürdü. Bunların hepsini Filibe yöresine getirdi. Konuş

Babuk ve Soyu

Şikârî, Karaman Bey'in yanında dört Moğol beyinden bahsetmektedir. Bunlar iki kardeş olan Devletşah ile Babuk, İsmail Ağa ve Ata Beg'dir. Bu beglerin arazi taksimatı Şikârî'de “*Sultân (Karaman Beg) bunlara Begsehri yaylakların ve İlkun yaylakların ve Niğde otlakların vermiş idi.*” şeklinde belirtilmektedir.⁸⁴ Bu dört Tatar Beg'i Karamanoğullarının askerî seferlerinde etkin rol oynamışlar ve emirlerinde on beş bin Tatar olmakla birlikte Karaman Beg'in Ankara Hâkimi Kara Dâvud üzerine çıktığı sefere katılmışlardır. Karaman Beg'in, Ankara'yı ele geçirdikten sonra bütün yaylak ve otlakları Moğol taifesine vermesi bunların Karaman Beg'in etrafında birleşmişine neden olmuştur.⁸⁵ Şikârî bunların gücünü ifade etmek için “*Pâdişâhlarının bunlarda yüz askeri yağdı.*” sözünü söylemektedir.⁸⁶ Karaman Beg, Antalya'yı Frenklerden almak için harekete geçtiğinde Devletşah ve Babuk Han'ı on bin asker ile göndermiştir.⁸⁷ Savaş esnasında orduya altı bin Tatar ile katılan İsmail Ağa ile Devletşah, Ata Beg ve Babuk'un da bulunduğu yirmi sekiz bin kişilik bir ordu, düşmanı takibe gitmiştir.⁸⁸ Yine Karamanoğlu Mehmed Beg'in 1277'de Konya'ya yaptığı seferde İsmail Ağa, Devletşah, Ata Beg ve Babuk Han yirmi bin Tatarla birlikte orduya katılarak sol kolda saf tutmuştur.⁸⁹

1277'de Karamanoğlu Mehmed Beg'in Konya'yı ele geçirmesinden sonra Ankara alınarak Ata Beg'e verilmiştir. Ardından Mahmud Beg, Ata Beg, Devletşah ve Babuk Niğde'yi otuz gün kuşatmadan sonra ele geçirmiş ve burası Babuk Han'a

hisarının yöresine koydu. Minnet'in oğlu Mehmed Beğ şimdi Koniş'ta bir imaret yaptı. Bir kervansaray dahi yaptı. Orada yerleştiler. Orayı makam edindiler.” Aşık Paşaoğlu, s. 77-78; “*Samsun'ü yöresinde nice Tatar var idi kim, Timur'dan kalmışlar idi. Anları Urum-iline sürdürüb ve Karnus tolayında kondurdu. Ol illeri ma'mur itdi.”* Lütfi Paşa, s. 173. “*Samsun'ü aldıktan sonra gelüb giderken yolda İskilib'e uğradı. Anda çokluk Tatar evlerini gördi. Timür Han zamanından kalmışdu. Ol Tatar evlerini ol aradan göçürdi, Rûmelî'ne Filibe'ye getürdi. Filibe yöresine Koniş-hisâr yöresine getürdi. Ol Mehmed Beg dirlerdi, gâzi beglerden idi. Ol Mehmed Beg ol Tatarlar sebebiyle bir imâret ve bir kervânsaray yaptı. Ol yirleri ma'mur itdi. Ol Tatarlar anda yerleşüp kaldılar.”* Oruç Beğ, s. 50. “*Filibe kurbunda Koniş nâm mahalde Mennet oğlu Muhammed Beg nâm gazîye bir imaret ve bir cami yapub mamûr eylediler...*” Mehmet Yastı, *Nişancı Mehmed Paşa Tevârih-i Âl-i Osman*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya 2005, s. 98.

84 “*Ol dahî Ermenek'de sâkin olan evlâd-ı Karamân ki, gâh bâğ-ı Tâtâr ile hem-mân ve gâh kuttâ-ı tarıkla rehzenân bir bölük harâmîler idi...*”; “*Evlâd-ı Karamân reh-zenlerini ve sayır mütemeridni def'a sa'y için Moğol beğleri Lârende'de olurlardı. Gördüler ki, Âl-i Selçûk'da devlet ü kuwet kalmadı ümenâ-i Tâtâr yâd u yağı olmağla re'âyâya râhat komadı.”* *Künhü'l-Ahbâr*, s. 36, 37.

85 *Karamannâme*, s. 114-115.

86 *Karamannâme*, s. 115.

87 *Karamannâme*, s. 117.

88 *Karamannâme*, s. 118.

89 *Karamannâme*, s. 122-123.

verilmişti.⁹⁰ Karamanoğlu Mehmed Beg, Selçuklu tahtına Cimri'yi geçirdiği vakit ülkede yapılan taksimatta Ankara Devletşah'a, Beyşehir İsmail Ağa'ya⁹¹ ve Niğde Babuk Han'a verilmişti.⁹² Bu Tatar beglerinden özellikle İsmail Ağa, Karamanoğullarının hem iç siyasetinde hem de Karamanoğlu-Eretna mücadelesinde etkin bir rol üstlenmiştir.⁹³ Ancak bu begler daha sonra Eretna-Karamanoğlu mücadelesinde Muhammed bin Eretna'yı desteklemekten de geri kalmamışlardır.⁹⁴ İlginçtir, Babuk ve maiyeti Karamanoğullarıyla ittifak ettiği dönem Argun Han devridir. Bunların neden böyle bir tavır içinde olduğu ve İlhanlıların Anadolu'daki askerî sistemine dâhil olup olmadıkları hakkında bir bilgi yoktur.

Babukoğulları 765/1363-1364'te Eretna oğlu Muhammed Beg'e karşı elde ettiği başarıdan sonra Tatarlar, bu galibiyette büyük payı olan Babuk'u Muhammed Beg'in yerine geçmesine karar vermiş ve Kayseri'ye hareket ettikten sonra Eylül-Ekim 1364'te bağımsızlık ilan edilmiştir. 1366'da Sivas'ı kuşatmışsa da Tatarların/Moğolların önemli bir kısmının kendisini terk etmesiyle sonuçsuz kalmıştır. 1378'de ise Aksaray Timarhânesi'nin Babukoğlu'nun elinde olduğu görülmektedir.⁹⁵

Bez̄m u Rezm'de Babuk'un oğlu olarak Ali Paşa; Şikarî'de Esen, Mahmud ve Teberrük geçmektedir. Neşrî'de Teberrük ve Babukoğlu Ali Beg şeklinde olup 1386-1387'de Ali Beg Karaman Alâüddin Ali Beg'in yanındadır. Teberrük ise Emîr Timur tarafından göçürülen Ahi Teberrük'tür. Karamanoğlu ile Osmanlıların 1387'deki mücadelesinde, "*Ulusun ulusu*" Teberrük Bey, Tatar ve Varsak uluslarının oluşturduğu bavangar/sağ kolun komutanıydı. Ali Paşa'nın oğlu Edhem ise Karamanoğlu İbrahim Beg'in emîrlerindedir. Edhem'in oğlu Abdulvahab ise 831/1427-1428'de Konya'da ölmüştür.⁹⁶

Kadı Burhaneddin Ahmed, Ulus emîrlerine elçi göndererek Eretnalıların Amasya Emîri Hacı Şadgeldi'ye karşı yardım istemiştir. Ulus askerlerinin komutanı ve Moğol/Tatar savaşçılarının başında bulunan Babuk Ali Paşa'nın oğlu Cildu,

90 *Karamannâme*, s. 125.

91 Beyşehir'de Karamanoğlu Alâeddin Beg zamanında dahi İsmail Ağaogulları bulunmaktadır. *Karamannâme*, s. 187.

92 *Karamannâme*, s. 129.

93 *Karamannâme*, s. 130 vd.

94 Daha fazla bilgi için bkz. *Karamannâme*, s. 187 vd.

95 *Bez̄m u Rezm*, s. 149; Sümer, agm., s. 123.

96 *Karamannâme*, s. 185, 221; *Neşrî*, I, s. 219, 221, 227, 231; Sümer, agm., s. 117, 123; *İbn Kemâl*, s. 59, 66; *Hammer*, I, s. 102.

Kadı Burhaneddin Ahmed'e yardım etmişse de savaş meydanında pek yararlık göstermemiş, savaştan sonra da zafer kutlamalarını uzaktan seyretmiştir. Daha sonra Kadı Burhaneddin Ahmed'den Hacı Şadgeldi'nin mirasını ve ondan geride kalanları istemiş ve Kadı Burhaneddin bu talebi kabul etmiştir.⁹⁷ Fakat bütün bunlara rağmen Babukoğlu Ali Paşa, Kadı Burhaneddin Ahmed'in aleyhinde Barambaylar ile birleşerek harekete geçmişse de başarılı olamamıştır.⁹⁸ Hacı Şadgeldi'nin oğlu Emîr Ahmed'in Kadı Burhaneddin Ahmed'e muhalefetine Tokat taraflarında Ali Paşa'nın da bulunduğu Ulus askerleri ona destek vermiştir.⁹⁹ Babukoğlu Ali Paşa, 1390'larda Aksaray taraflarında Düğehisar (Develi) müstahkem bir kaleye sahipti ve buna güvenerek etrafa çokça saldırmakta olup hatta Aksaray'a gelen Kadı Burhaneddin Ahmed'in yanına dahi gitmemişti. Bu sırada Ali Paşa, ailesi ve mal ile mülkünü kalede bırakarak Karahisar'a gitmiştir. Kadı Burhaneddin Ahmed, Düğehisar'ı ele geçirmiş ve ailesini serbest bırakarak onların güvenli bir biçimde Ali Paşa'nın yanına gitmesine izin vermişti. Yine de Ali Paşa Kadı Burhaneddin Ahmed'e bir tabiiyet bildirmemişti.¹⁰⁰

Çavdar ve Soyu

Çavdar, Tekudar Ahmed'in başkomutanıdır ve Argun Han'ın döneminde öldürülmüştür (1283/1284). Kerayit/Kirayit boyuna mensup Alıncak/Alinak'ın oğullarından olan Çavdar, Eskişehir taraflarındaki Çavdar Tatarlarına ismini vermiştir.¹⁰¹ 1305 dolaylarında Osman Gazi Lefke'de iken Çavdar Tatarları, Karaca Hisar pazarına saldırmıştır. O sırada Eskişehir'de bulunan Orhan Gazi bu olayı duyar duymaz Oynaş Hisarı'nda onlara ulaşıp ellerindekileri geri almıştır. Önemli bir kısmını yakalayıp Karaca Hisar'a getirerek Osman Gazi gelene kadar orada tutmuştur. Osman Gazi, Orhan Gazi'ye "...bu zalimler müslimanlardır. Öldürmek olmaz." diyerek onların begleriyle antlaşıp serbest bırakmışsa da Orhan Gazi'ye "Oğul, Orhan! Bu Tatar'a gerçi and verdik. Ancak bunların Tatarlığı gitmez. Gel, sen bu gazilerle Kara Çepiş'e ve Kara Tegin'e var" diyerek güzel bir strateji uygulamıştır.¹⁰² Hoca Sadettin, Çavdar Tatarlarını kötü işlerle uğraşan ve işleri güçleri eşkiyalık

97 *Bezm u Rezm*, s. 243, 245, 247, 248.

98 *Bezm u Rezm*, s. 252, 256, 259.

99 *Bezm u Rezm*, s. 259 vd.

100 *Bezm u Rezm*, s. 451-452.

101 Togan, *age.*, s. 236-237, 242; Sümer, *agm.*, s. 13; Sümer, "İlhanlı Hükümdarlarından", s. 185.

102 *Âşık Paşaoğlu*, s. 30; *Neşri*, I, s. 123, 125; Hoca Sadettin Efendi, *Tacii't-Tevarih*, I, haz. İsmet Parmaksızoğlu, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1992, s. 45-46. Hammer'de "Çudalar" olarak geçmektedir. *Hammer*, I, s. 51.

olan şekilde nitelemiştir.¹⁰³ Osmanlı padişahı Sultan I. Murad zamanında da Çavdar Tatarlarından bahsedilmektedir.¹⁰⁴ Çavdarlar özellikle Germiyan hâkimiyetinde Osmanlıları oldukça uğraştırmışsa da Osmanlı Devleti bunlara hâkimiyetleri altına alınca tehlike olmaktan çıkmıştır.¹⁰⁵

Çaygazanlar

Samagarların yakın komşusu olan Çaygazan/Çaygazanların da Yozgat ve Kırşehir taraflarında yurt tuttıkları kabul edilir.¹⁰⁶ Çaygazanlar 1387 yılında yapılan Karamanlı-Osmanlı savaşında Karamanoğlu safında çarpışmışlardır.¹⁰⁷ Hacı Şadgeldi, Kadı Burhaneddin Ahmed'in hâkimiyetini tanımayarak muhalefete başladığında Çaygazanları ve Tokat halkını kendi tarafına çekerek Sivas'a gitmiş ancak Çaygazanlar Kadı Burhaneddin Ahmed'den çekindikleri için Hacı Şadgeldi'yi terk etmiştir.¹⁰⁸ Çaygazanların Sultan I. Murad'a karşı Karaman Alâüddin Ali Beg'in yanında yer aldığı görülmektedir.¹⁰⁹

Sutay Noyan ve Soyu

Moğolların *Süniit/Suni'it* boyuna mensup olan Sutay Noyan, Sülemiş isyanı sırasında emîr-i leşker ve umumi valilik makamında olsa da idare daha sonra bu makamlara tayin edilecek olan (1297) Gazan Han'ın eski ve sadık adamlarından Tatar Abuşka Noyan'ın elindedir. Bir süre sonra Aksaray'da ikamet etmeye başlayan Sutay Noyan, Nisan 1299'da Sülemiş'e karşı ve Gazan Han'ın Memlûk üzerine yapılan iki savaşta da bulunmuştur.¹¹⁰

708/1308-1309'da Musul merkezli Diyarbekir Eyaleti'nin başına tayin olan

103 *Tacü't-Tevarih*, I, s. 45. Tacü't-Tevarih'te verilen bir bilginin Tatarlara bakış açısını göstermesi bakımından önemlidir. Buna göre Sultan Yıldırım Bayezid'in Emir Timur'a esirkin tahturevana binmeyi kendisinin istediğini gerekçe olarak da “*Tatar askerlerinin kaba yüzlerinden, kılıklarından nefret ettiği için, hâyâ ve âr duyguları da ağır bastığından...*” bahsedilmektedir. *Tacü't-Tevarih*, I, s. 292.

104 “*Civârında olan hayl-i cerrâr-ı Tatar'ı dahu ki Çıvadarlu dümekle iştiâr varidi, ihzâr idiüp hayl-i leşkerle geldi, kişver ucuna irdi. Orada şehriyâr-ı İsfendiyâr-rezme uruşup gürüdar u ceng itdi. Ol zerre-i bî-midâr Cemşîd-i hürşîd-azmle turuşup kârzâra âheng itdi.*” *İbn Kemal*, s. 26.

105 *Nesri*, I, s. 123; Paul Wittek, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Doğuşu*, çev. Fatmagül Berktaş, Pencere Yayınları, İstanbul 2000, s. 22.

106 Sümer, “*Anadolu'da Moğollar*”, s. 119.

107 *Nesri*, I, s. 219.

108 *Bezîm u Rezm*, s. 229, 231.

109 *Nesri*, I, s. 219.

110 *Müsâmeretü'l-Ahbâr*, s. 198-199, 204-205; *Câmiü't-Tevarih*, s. 274-275, 283-284, 294; Sümer, agm., s. 67-69; Togan, *age.*, s. 243-244; *Tarih-i Âl-i Selçuk*, s. 69; Yüvalı, *age.*, s. 377.

Sutay Noyan'ın Rumkale/Halfeti yöresindeki Türkmenlere baskın yaptığı görülmektedir.¹¹¹ Sutay Noyan, Kara Tatar olan Mulay Noyan'ın 1312'de ölümünün ardından Diyarbekir Eyaleti'nin yönetimi kendisine verilmiştir. 1316'da Ebû Sa'id'in İlhanlı Devleti'nin başına geçmesiyle birlikte Ahlat'a vali olarak gönderilmiş ve yerine İrincin Noyan tayin edilmiştir. Ancak Emîr Çoban'ın devletin içinde gücü ele geçirmesinden sonra tekrar, 1332'de ölümüne kadar kalacağı, Diyarbekir valiliğine getirilmiştir.¹¹² Sutay'ın oğlu Baranbay/Barambay, Samagar'ın torunu İcil, Kür Buğa, Buğa ile çıkartmış olduğu karışıklık sonunda Demirtaş bunların üzerine gelmiş ve diğer üçü ölmüşse de Barambay, Diyarbekir'de bulunan babası Sutay'ın yanına kaçmıştır.¹¹³ Sutay Noyan'ın ölümünden sonra Barambay, Hacı-Tuğay ve Fulad adındaki oğulları Diyarbekir eyaletinin bir kısmıyla Ahlat bölgesine kadar olan topraklarda hâkimiyetlerini sürdürmüştür.¹¹⁴ Bu dönemde çok kuvvetli ihtimal Karakoyunlular Hacı-Tuğay idaresinde ve Akkoyunlular ise İbrahim Şah idaresinde, Sutay Noyan'ın soyuna tabi bir şekilde yaşamaktaydı. Şöyle ki Sutay Noyan'ın oğulları Hacı-Tuğay ve Barambay, Celayir Şeyh Hasan'la birlikte İlhan Musa Han ve Beglerbegi Ali Padişah'ı devirerek bağımsız bir şekilde hareket etmeye başlamıştır. Buna göre Ali Padişah'ın kardeşi olan Diyarbekir'deki vekili Seyfüddin Hafız'ı burayı ve Van-Erzurum bölgelerini ele geçirerek Musul Erzurum arasında hâkim olmuştur. Kısa bir süre sonra Hacı-Tuğay ve Barambay'ın oğlu İbrahim-Şah arasında mücadele başlamıştır. İbrahim-Şah Diyarbekir merkezli; Hacı-Tuğay ise Musul, Ahlat ve Erzurum arası hüküm sürmeye başlamıştır. 1343'te amcasını öldüren İbrahim-Şah Musul'a kadar hâkimiyetini genişletmiştir. Artık Barambaylar olarak anılmaya başlayan bu taife, Karakoyunlular tarafından yenilince Diyarbekir'den Orta Anadolu'ya Sivas-Kayseri civarına göç etmiş ve burada Samagarlar'la sık sık savaşmıştır. Barambayların bölgeyi terk etmesinin ardından Karakoyunlu Türkmenleri Hacı-Tuğay'ın hükmettiği Musul, Van Gölü çevresi ve Erzurum taraflarında; Akkoyunlu Türkmenleri İbrahim Şah'ın hâkim olduğu Diyarbekir'de ortaya çıkmıştır.¹¹⁵ Sultan I. Murad'la Karaman Alâüddin Ali Beğ'in 1387'de savaşında Barambaylar da Karamanlılar safında yer almıştır.¹¹⁶

111 Sümer, *agm.*, s. 77; Yuvalı, *age.*, s. 377.

112 Sümer, *Kara Koyunlular (Başlangıçtan Cihan-Şah'a Kadar)*, I, TTK Yay. Ankara 1992, 3. bs. , s. 33.

113 *Müsâmeretü'l-Ahbâr*, s. 260.

114 Sümer, *age.*, s. 33-34.

115 Sümer, *age.*, s. 33-34; Sümer, "Anadolu'da Moğollar", s. 119.

116 *Neşri*, I, s. 219.

Diğer Tatar Oymakları

Çuğa isimli Moğol boyu da büyük bir ihtimalle Sivrihisar dolaylarında yaşamıştır.¹¹⁷ XIV. asrın ilk çeyreğinde Sivrihisar taraflarında Kerayitlerden Taycı Noyan'ın torunları ve Baltu'nun oğulları Sultan Şah ve Melik Şah bulunuyordu. 1318'de Anadolu'ya vali tayin olan Demirtaş, bu iki kardeşi yakalamış ve Sultan Şah'ı ve hezâre emîrlerinden 12 tanesini öldürmüştü.¹¹⁸ Ankara bölgesinde ise Tos Buğalar vardı. Bunlar Neşri'de Tos Bağa olarak geçmiş ve I. Murad'a karşı Karaman Alâüddin Ali Beg'in yanında yer almışlardı.¹¹⁹ Yurdunun neresi olduğu belli olmamakla birlikte Tüle/Tula oymağı vardır ve onlar da Tos Buğalar gibi Alâüddin Ali Beg'in yanındadır.¹²⁰

Sonuç

Tatarların isimleri Anadolu'da Köseadağ Savaşı'ndan önce de bilinmekteydi. Tatarlar, Köseadağ Savaşı'ndan sonra özellikle 1256 ile Türkiye'ye kalıcı olarak gelmişlerse de Tatar varlığının daha evvel Anadolu'da mevcuttur. Nitekim Osman Gazi'nin atası Süleyman Şah'la Tatarların beraber anıldığı görülmektedir. Uzun yıllar Anadolu'da yaşayan bu taifeyi Emîr Timur Türkistan'a göçürse de bunlar Anadolu Tatarlarının bir kısmını oluşturmuştur. Ankara Savaşı'na kadar etkin konumda olan Tatarlar, özellikle askerî alanda isimlerinden oldukça bahsettirmişlerdi.

Baycu Noyan ve oğulları, Babuk ve oğulları, Samagar Noyan ve oğulları, Sutay Noyan ve oğulları dönemin ve sonrasının gerçeğinden söküp atılamaz. Çünkü durum öyle bir hal almıştı ki Anadolu'da yapılan mücadeleler sadece Türkler ve Tatarlar arasında olmuyordu. Özellikle Türklerin aralarında yaptıkları mücadelede bu Tatarlar da saflarını belli ediyordu. Anadolu'da kalan Kara Tatarların önemli bir kısmı Osmanlı'ya karşı Kadı Burhaneddin Ahmed ve özellikle Karamanoğullarıyla ittifak kurduğu görülmektedir. Burada dikkat çeken bir husus, Osmanlıların Anadolu'ya gelirken beraber oldukları bu taifenin mensuplarının en büyük mücadeleyi Osmanlı Devleti'ne tabi olmaya karşı verdiğidir. Türkler ve Tatarlar özellikle boy teşkilatlanması olmak üzere iç içe bir yaşamı da beraberinde getirmiştir. Nitekim özellikle bozkır geleneği dâhilinde olan

117 Sümer, agm., s. 118.

118 Sümer, agm., s. 83, 118; *Tarih-i Âl-i Selçuk*, s. 69.

119 *Neşri*, I, s. 219.

120 *Neşri*, I, s. 227; Sümer, agm., s. 119.

göçer Türklerle Tatarlar bir Türkmen boy yapılanmasının içerisinde kolaylıkla kendilerine yer buluyordu. Öyle ki hâlâ Anadolu'nun değişik yerlerinde Anadolu Tatarlarının izlerine rast gelinmektedir.

Kaynaklar

16. *Asırda Yazılmış Grekçe Anonim Osmanlı Tarihi*, haz. Şerif Başstav, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 1973.

Âşık Paşaoğlu Tarihi, nşr. Atsız, MEB Yayınları, İstanbul 1992.

Anonim Tevârih-i Âl-i Osman (F. Giese Neşri), haz. Nihat Azamat, Marmara Üniversitesi Yayınları, İstanbul 1992.

Aziz b. Erdeşir-i Esterâbâdî, *Bezme u Rezm*, çev. Mürsel Öztürk, TTK Yayınları, Ankara 2014.

Baron Joseph Von Hammer Purgstall, *Büyük Osmanlı Tarihi*, I, yay. haz. Mümin Çevik, Milliyet Yayınları. İstanbul 2010.

Baypars Tarihi, çev. M. Şerefüddin Yaltkaya, TTK Yayınları, Ankara 2000.

Caferî b. Muhammed el-Hüseynî, *Târîh-i Kebîr (Tevârih-i Enbiyâ ve Mülûk)*, çev. İsmail Aka, TTK Yayınları, Ankara 2011.

Ebu Bekr-i Tihranî, *Kıtab-ı Diyarbekriyye*, çev. Mürsel Öztürk, TTK Yayınları, Ankara 2014.

Ebü'l-Ferec İbnü'l-İbrî, *Târîhu Muhtasari'd-Düvel*, çev. Şerafeddin Yaltkaya, TTK Yayınları, Ankara 2011.

Ebü'l-Fidâ Coğrafyası (Takvimü'l-Büldan), çev. Ramazan Şeşen, Yeditepe Yayınları, İstanbul 2017.

Gelibolulu Mustafa Ali Efendi, *Kütübü't-Târîh-i Künhü'l-Ahbâr*, haz. Ahmet Uğur vd., Kayseri 1997.

Gülten, Sadullah, “XVI. Yüzyıl Anadolu’sunda Moğol Bakiyeleri: Çungarlar”, *History Studies*, 9/4 (2017), ss. 53-61.

Hadîdî, *Tevârih-i Âl-i Osman (1299-1523)*, haz. Necdet Öztürk, Marmara Üniversitesi Yayınları, İstanbul 1991.

Hâfız Abru, *Żübdetü't-tevârih*, I, nşr. Seyyid Kemal Hac Seyyid Cevadî, Tahran 1372.

Hoca Sadettin Efendi, *Tacü't-Tevarih*, I-II, haz. İsmet Parmaksızoğlu, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1992.

Hondmir, *Habîbü's-siyer*, III/III, ed. W.M. Thackston, Harvard 1994.

İbni Arabşah, *Acâibu'l-Makdûr (Bozkırdan Gelen Bela)*, çev. D. Ahsen Batur, Selenge Yayınları, İstanbul 2012.

İbn Bibi, *el-Evamirü'l-Ala'ıye fi'l-Umuri'l-Ala'ıye (Selçuk Name)*, II, haz. Mürsel Öztürk, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1996.

İbni Tagrıberdi, *en-Nücümü'z-Zâhire*, çev. D. Ahsen Batur, Selenge Yayınları, İstanbul 2013.

Johannes Schiltberger, *Türkler ve Tatarlar Arasında (1394-1427)*, çev. Turgut Akpınar, İletişim Yayınları, İstanbul 1997.

Jorga, Nicolae, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, I, çev. Nilüfer Epçeli, Yeditepe Yayınları, İstanbul 2009.

Kafalı, Mustafa, "Türk Kültüründe Renkler", *Anadolu'nun Fethi ve Türkleşmesi*, Berikan Yayınları, Ankara 2013, s. 115-119.

Kâtib Çelebi, *Târih-i Frengi Tercümesi*, haz. İbrahim Solak, Palet Yayınları, Konya 2010.

Kemâlpaşazâde (İbn Kemâl), *Tevârih-i Âl-i Osman*, III. Defter, haz. Abdullah Satun, Çamlıca Yayınları, İstanbul 2014.

Kerîmüddin Mahmud-i Aksarayî, *Müsâmeretü'l-Ahbar*, çev. Mürsel Öztürk, TTK Yayınları, Ankara 2000.

Lütfi Paşa ve *Tevârih-i Âl-i Osman*, haz. Kayhan Atik, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2001.

Mehmed Neşri, *Neşri Tarihi*, I, yay. Faik Reşit Unat-Mehmed Altay Köymen, TTK Yayınları, Ankara 1995.

Mihâc-ı Sirâc el-Cûzcânî, *Tabakât-ı Nâsirî (Moğol İstilasına Dair Kayıtlar)*, çev. Mustafa Uyar, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2016.

Mustafa Nuri Paşa, *Netâyic ül-Vukuât*, I-II, sad. Neşet Çağatay, TTK. Yayınları, Ankara 1992.

Müverrih Kiragos, *Ermeni Müverrihlerine Göre Moğollar*, trc. Gürsoy Solmaz, Elips Yayınları, İstanbul 2009.

Nizamüddin Şâmî, *Şafernâme*, çev. Necati Lugal, TTK Yayınları, Ankara 1987.

Oruç Beğ Tarihi, haz. Necdet Öztürk, Çamlıca Yayınları, İstanbul 2008.

Özgüdenli, Osman Gazi, *Gâzân Han ve Reformları (1295-1304)*, Kaknüs Yayınları, İstanbul 2009.

Reşideddin Fazlullah, *Câmiu't-Tevârih (İlhanlılar Kısmı)*, çev. İsmail Aka vd., TTK Yayınları, Ankara 2013.

Spuler, Bertold, *İran Moğolları*, çev. Cemal Köprülü, TTK Yayınları, Ankara 2011.

Sümer, "Anadolu'da Moğollar", *Selçuklu Araştırmaları Dergisi*, I (1970), s. 1-147.

_____, "İlhanlı Hükümdarlarından Abaka, Argun Hanlar ve Ahmed-i Celâyir", *Bellekten*, LIII/206 (1989), s. 175-197.

_____, *Kara Koyunlular (Başlangıçtan Cihan-Şah'a Kadar)*, I, TTK Yayınları, Ankara 1992.

_____, "Tatarlar", *DİA*, XL (2011), s. 168-170.

Şerefüddin Ali Yezdi, *Emûr Timur (Zafernâme)*, çev. D. Ahsen Batur, Selenge Yayınları, İstanbul 2013.

Şikârî, *Karamannâme*, haz. Metin Sözen- Necdet Sakaoğlu, Karaman Valiliği-Karaman Belediyesi Yayınları, İstanbul 2005.

Tacü's-Selmânî, *Tarihname*, çev. İsmail Aka, TTK Yayınları, Ankara 1999.

Tarih-i Âl-i Selçuk (Anonim Selçuknâme), terc. Halil İbrahim Gök-Fahrettin Coşguner, Atuf Yayınları, Ankara 2014.

Togan, A. Zeki Velidî, *Umumî Türk Tarihi'ne Giriş*, I, Enderun Kitabevi, İstanbul 1981.

Witteck, Paul, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Doğuşu*, çev. Fatmagül Berktaş, Pencere Yayınları, İstanbul 2000.

Yastı, Mehmet, *Nişancı Mehmed Paşa Tevârih-i Âl-i Osman*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya 2005.

Yuvalı, Abdulkadir, *İlhanlı Tarihi*, Bilge Kültür Sanat Yayınları, İstanbul 2017.